

บทที่ 2

ลักษณะความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

เนื่องจากการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เป็นการเชื่อมโยงความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลเข้ากับองค์กร (Organ) ผู้บริหารงานของนิติบุคคล และเนื่องจากผู้บริหารงานของนิติบุคคลมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามแต่ประเภทของนิติบุคคล ดังนั้นผู้ทำการแทนนิติบุคคลตามความหมายของวิชานิติพนธ์ฉบับนี้จึงหมายถึง กรรมการผู้จัดการ, กรรมการ, ผู้จัดการ, ผู้ดำเนินกิจการ, ผู้แทนนิติบุคคล ผู้รับผิดชอบในการกระทำอันเป็นความผิดของนิติบุคคล ผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจการของนิติบุคคล และบุคคลอื่นใดที่มีอำนาจหน้าที่ในการทำแทนนิติบุคคล เป็นต้น ในบทที่ 2 นี้จะได้ศึกษาถึงความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเป็นหลัก โดยเริ่มกล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามข้อ 2.1 เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจในเรื่องความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลตามข้อ 2.2 อย่างไรก็ตามการประกอบกิจกรรมของนิติบุคคลนี้ มิใช่สามารถกระทำได้แต่โดยกลุ่มมันสมองของนิติบุคคลเท่านั้น หากแต่ยังมีบุคคลอื่นซึ่งเปรียบเสมือนแขนขาของนิติบุคคล ทำหน้าที่เป็นกลไกผลักดันให้กิจกรรมของนิติบุคคลสามารถสำเร็จลุล่วงลงได้ ดังนั้นในตอนท้ายของข้อ 2.2 จึงจะกล่าวถึงความรับผิดทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล นอกจากนี้เนื่องจากทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล และผู้แทนนิติบุคคลมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) และทฤษฎีความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) ในตอนท้ายของบทที่ 2 ตามข้อ 2.3 จึงได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักทฤษฎีทั้ง 3 ประการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลที่ดียิ่งขึ้น

2.1 ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล

ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ว่านิติบุคคลจะต้องมีความรับผิดทางอาญาหรือไม่นั้น ได้มีการโต้เถียงมาเป็นระยะเวลานานแล้วในนานาอารยประเทศ โดยนักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นแต่ตั้งเดิมว่า นิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาได้ เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีตัวตน ไม่มีชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถกระทำหรือแสดงเจตนาอัน

เป็นความผิดทางอาญาได้ แต่ต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้น การประกอบการค้าพาณิชย์ต่างๆ ล้วนแต่ทำในรูปของนิติบุคคลทั้งสิ้น ดังนั้นหากยังคงถือตามแนวความคิดดั้งเดิมว่านิติบุคคล ไม่อาจรับผิดทางอาญาได้แล้ว อาจเกิดผลที่ไม่พึงปรารถนาได้ แนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลจึงเริ่มเปลี่ยนไป โดยเห็นความจำเป็นในการลงโทษนิติบุคคล โดยเฉพาะในประเทศซึ่งอยู่ในระบบกฎหมาย Common Law ได้มีพัฒนาการเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาที่ค่อนข้างเด่นชัด และได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลที่แน่นอนว่า "นิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาได้ แม้ว่าจะไม่ต้องรับผิดในทุกฐานความผิดก็ตาม"

2.1.1 แนวความคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล

ในการพิจารณาถึงปัญหาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล มีปัญหาเบื้องต้นอันควรแก่การคำนึงถึง ดังต่อไปนี้ ⁽¹⁾

1. ปัญหาเกี่ยวกับสภาพของนิติบุคคล

ในปัญหาเรื่องสภาพของนิติบุคคลนี้ ได้มีที่เกี่ยวข้องมากมาย แตกต่างกันไปตามยุคสมัย แต่โดยความนิยมแล้วมีทฤษฎีเกี่ยวกับสภาพนิติบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลแบ่งออกได้เป็น 2 ทฤษฎี คือ Fiction Theory และ Realistic Theory หรือ Organic Theory ดังนี้

ก. Fiction Theory

Fiction Theory เป็นทฤษฎีดั้งเดิม ซึ่งตั้งขึ้นโดย Savigny ⁽²⁾ โดยเห็นว่านิติบุคคลเป็นสิ่งซึ่งกฎหมายได้อุปโลกขึ้น สภาพของนิติบุคคลจะมิอยู่ได้ด้วยอำนาจของกฎหมายเท่านั้น นิติบุคคลจึงไม่ได้มีความเป็นอยู่อย่างแท้จริงเป็นเพียงสิ่งซึ่งกฎหมายสมมุติให้มีขึ้นเพื่อให้มีสิทธิและหน้าที่เสมือนบุคคลธรรมดา ดังนั้นนิติบุคคลจึงไม่อาจมีการกระทำ และแสดงเจตนาอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของความรับผิดทางอาญาได้

¹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล : การศึกษาทางกฎหมายเปรียบเทียบโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527 หน้า 2 - 8

² Pound. Jurisprudence. St. Paul Minn: West Publishing Co., 1959. P. 226-240

ข. Realistic Theory หรือ Organic Theory

Realistic Theory หรือ Organic Theory เป็นทฤษฎีที่ Gierke³ ได้ปรับปรุงขึ้นจากทฤษฎีดั้งเดิม โดยได้วางรากฐานในการยอมรับสภาพของนิติบุคคลด้วยวิธีการจดทะเบียน ดังนั้นนิติบุคคลจึงมีตัวตนแท้จริงเป็นบุคคลแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่รวมเข้ากันเป็นนิติบุคคลนั้น และเมื่อเกิดการกระทำความผิดทางอาญานิติบุคคลจึงต้องรับผิดชอบจากการกระทำนั้น

ในปัจจุบันนี้อิทธิพลของแนวความคิดเรื่อง Fiction Theory ซึ่งถือว่านิติบุคคลเป็นเพียงสิ่งสมมุติ ยังคงได้รับความเชื่อถือโดยกลุ่มประเทศซึ่งอยู่ในระบบกฎหมาย Civil Law ดังจะปรากฏจากแนวความคิดในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศเยอรมัน, ฝรั่งเศส, สวิตแลนด์, เช็กโกสโลวาเกีย, ออสเตรีย, นอร์เวย์และฟิลิปปินส์ เป็นต้น⁴ ในทางกลับกันประเทศซึ่งอยู่ในระบบกฎหมาย Common Law กลับให้การยอมรับแนวความคิดเรื่อง Realistic Theory หรือ Organic Theory อันมีผลทำให้ยอมรับว่า นิติบุคคลมีความรับผิดชอบบุรณ (Full Criminal Liability) เฉกเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่งเมื่อกระทำความผิดแล้วจะต้องมีความรับผิดทางอาญา

2. ปัญหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล

เนื่องจากการดำเนินงานของนิติบุคคลจะต้องกระทำภายในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ซึ่งจัดตั้งนิติบุคคลนั้น และโดยทั่วไปแล้ววัตถุประสงค์ของนิติบุคคลย่อมไม่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทางอาญา จึงเป็นปัญหาว่าการกระทำความผิดทางอาญาเป็นเรื่องการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ (Ultra Vires) อันทำให้นิติบุคคลสามารถปฏิเสธความรับผิดได้หรือไม่ ในกรณีนี้ได้มีผู้รู้แสดงความคิดเห็นแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

ก. นิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาได้ เนื่องจากการประกอบกิจการของนิติบุคคลจะต้องกระทำภายในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล จะเป็นเรื่องการกระทำความผิดทางอาญาไม่ได้เลย

³ Ibid., p. 224

⁴ หยุด แสงอุทัย. บันทึกท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1144/2495

ข. หลักการเรื่องการกระทำนอกขอบวัตถุประสงค์ (Ultra Vires) ใช้ในเรื่องสัญญาและทรัพย์สินเท่านั้น ไม่อาจนำมาปรับใช้กับกรณีความรับผิดทางละเมิดและอาญาได้ ดังนั้นเมื่อนิติบุคคลรับผิดทางละเมิดได้ ก็ย่อมมีความรับผิดทางอาญาได้เช่นกัน

ค. นิติบุคคลอาจมีความรับผิดทางอาญาได้ หากแต่จะรับผิดได้เฉพาะกรณีที่นิติบุคคลได้กระทำไปภายในขอบวัตถุประสงค์ (Intra Vires) เท่านั้น

3. ปัญหาเรื่องปรัชญาและวัตถุประสงค์ของการลงโทษ

นักนิติศาสตร์กลุ่มหนึ่งเห็นว่า เนื่องจากปรัชญาในการลงโทษสมัยใหม่เห็นว่าการลงโทษเป็นเรื่องเฉพาะตัว (Guilt is Personal)^๕ นั่นคือการลงโทษจะต้องกระทำต่อบุคคลซึ่งกระทำความผิดเท่านั้น หากแต่การลงโทษนิติบุคคลนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นซึ่งมิได้เกี่ยวข้องกับกระทำความผิด อาทิ บรรดาผู้ถือหุ้นอื่น ๆ อีกทั้งการลงโทษนิติบุคคลก็อาจบรรลุวัตถุประสงค์ทั่วไปของการลงโทษ อันได้แก่ การแก้แค้นตอบแทน, การข่มขู่, การตัดออกจากสังคม, และการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิด จึงไม่สมควรกำหนดความรับผิดต่อบุคคล

อย่างไรก็ตาม เหตุผลตามความคิดข้างต้นนี้ได้รับการโต้แย้งโดยนักนิติศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่ง โดยให้ความเห็นว่า หลักการเรื่องการลงโทษเป็นเรื่องเฉพาะตัว (Guilt is Personal) มีผลในทางข้อเท็จจริงเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการลงโทษทั่ว ๆ ไป ซึ่งกระทำต่อหัวหน้าครอบครัวย่อมส่งผลกระทบต่อบุตรและภรรยาของเขาเช่นเดียวกัน ยิ่งไปกว่านี้ การใช้โทษทางอาญากับนิติบุคคลยังเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อป้องกันการใช้นิติบุคคลในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย อีกทั้งการที่นิติบุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาจากการกระทำของผู้แทนนิติบุคคล จะทำให้เกิดความระมัดระวังในการคัดเลือกและควบคุมผู้แทนนิติบุคคล และกระตุ้นให้ผู้ถือหุ้นระมัดระวังไม่ให้นิติบุคคลกระทำความผิดอีกและแม้ว่าจะไม่สามารถใช้วิธีการลงโทษทั่ว ๆ ไปกับนิติบุคคล แต่โทษปรับก็เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำไปใช้ในการลงโทษนิติบุคคล

^๕ Kadish Schulhofer & Caulsen. Criminal Law and Its Processes : Case and Materials. 3 nd. edition, U.S.A. : Little Brown & Co, 1983 P.991

2.1.2 แนวความคิดเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามแบบ Civil Law และ Common law

เกี่ยวกับความคิดเห็นในเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ว่านิติบุคคลสามารถกระทำและรับผิดทางอาญาได้หรือไม่นั้น ได้มีกลุ่มนักนิติศาสตร์คิดเห็นแตกต่างกันพอจำแนกออกได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ใช้กฎหมาย Civil Law และกลุ่ม Common Law โดยกลุ่มซึ่งอยู่ในระบบกฎหมาย Civil Law มีความคิดเห็นว่าการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไม่มีตัวตนที่แท้จริง จึงไม่สามารถมีความชั่วอันเป็นการกระทำที่ตำหนิได้ นิติบุคคลจึงไม่มีความรับผิดทางอาญา ในทางกลับกัน นักนิติศาสตร์ซึ่งอยู่ในระบบกฎหมาย Common Law ได้ให้การยอมรับในทฤษฎีซึ่งรับรองตัวตนของนิติบุคคล ดังนั้นนิติบุคคลจึงสามารถมีการกระทำและแสดงเจตนาได้ เจกเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไป และเมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น นิติบุคคลจึงต้องรับผิดจากการกระทำ ความผิดนั้น

เมื่อพิจารณาถึงความคิดเห็นของนักนิติศาสตร์ในประเทศไทย ในประเด็นเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลนี้ ได้มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายแรกเห็นว่าเมื่อประเทศไทยอยู่ในระบบกฎหมาย Civil Law ก็สมควรยึดถือแนวทาง และการดำเนินความคิดเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามระบบ แต่อีกฝ่ายกลับคำนึงถึงความจำเป็นในการลงโทษนิติบุคคล และได้พัฒนาหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลขึ้นโดยคำนึงตามแนวทางของนักนิติศาสตร์ Common Law ดังนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจในปัญหาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศไทย จะขอกล่าวถึงทฤษฎีความรับผิดทางอาญาของนักนิติศาสตร์ในกลุ่มประเทศ Civil Law และ Common Law ตามลำดับ ดังนี้

1. ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในกลุ่มประเทศ Civil Law

นักนิติศาสตร์ในกลุ่มประเทศ Civil Law เห็นกันว่า เนื่องจากกฎหมายอาญาเป็นหลักเกณฑ์ซึ่งว่าด้วยการลงโทษบุคคลซึ่งกระทำความผิดในสังคม การพิจารณาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล จึงต้องพิจารณาว่าผู้นั้นได้กระทำการอันเป็นความผิดตามกฎหมายและสังคมสมควรตำหนิการกระทำนั้นหรือไม่ สำหรับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ก็เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่งต้องคำนึงถึงโครงสร้างความผิดทางอาญาอัน

ประกอบไปด้วย องค์ประกอบความผิด (Tatbestandmässigkeit) ความผิด (Rechtswidrigkeit) และความชั่ว (Schuld) ดังนี้ ^(๑)

ก. องค์ประกอบความผิด (Tatbestandmässigkeit)

"องค์ประกอบความผิด" ถือเป็นส่วนประกอบในทางรูปแบบของความผิดอาญานั้นคือ การกระทำที่ต้องลงโทษนั้นจะต้องบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายอย่างไรก็ตามการพิจารณาในส่วนขององค์ประกอบนี้ ยังไม่ได้วินิจฉัยว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดอาญาแล้วหรือไม่ และในบางกรณีแม้การกระทำนั้นจะครบองค์ประกอบความผิด แต่หากมีเหตุที่ทำให้การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ชอด้วยกฎหมายแล้ว การกระทำที่ครบองค์ประกอบก็ย่อมไม่เป็นความผิดอาญา

ข. ความผิด (Rechtswidrigkeit)

การพิจารณาโครงสร้างในส่วนของ "ความผิด" เป็นการพิจารณาว่าการกระทำที่เข้าองค์ประกอบตามโครงสร้างที่ 1 แล้วนั้น จะมีเหตุที่ทำให้การกระทำนั้นชอด้วยกฎหมายหรือไม่ ซึ่งหากมีเหตุที่ทำให้การกระทำนั้นชอด้วยกฎหมายแล้ว การกระทำนั้นย่อมไม่เป็นความผิดกฎหมายอาญา สำหรับเหตุที่จะทำให้การกระทำนั้นชอด้วยกฎหมาย อาทิเช่น ความยินยอมของผู้ถูกระทำและจารีตประเพณีเช่น การชกมวยบนเวทีโดยถูกต้องตามกติกา แม้จะทำให้คนตายหรือบาดเจ็บก็ไม่เป็นความผิด เป็นต้น

ค. ความชั่ว (Schuld)

เนื่องจากการลงโทษผู้กระทำผิด จะต้องกระทำให้เหมาะสมกับผู้กระทำผิดเป็นรายๆ ไป โครงสร้างความผิดทางอาญาในส่วนของ "ความชั่ว" นี้จึงเป็นการพิจารณาถึงความสมควรลงโทษบุคคลนั้น โดยพิจารณาว่าบุคคลนั้นกระทำไปโดยรู้ผิดชอหรือไม่ หรือการกระทำนั้นสมควรจะตำหนิหรือไม่ และจะลงโทษเพียงใด และหากพิจารณาได้ความว่า ผู้กระทำได้กระทำไปโดยไม่รู้ผิดชอ หรือการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่สังคมไม่ตำหนิแล้ว กฎหมายจะยกเว้นโทษให้โดยถือว่าบุคคลนั้นไม่มีความชั่ว แต่หากมีความรู้ผิดชออยู่บ้างกฎหมายจะลดโทษให้ตามความเหมาะสม

อนึ่งเมื่อพิจารณาจากโครงสร้างความผิดอาญาทั้ง 3 ประการแล้วจะเห็นได้ว่า "ความชั่ว" เป็นองค์ประกอบสำคัญของความผิดอาญาที่เรียกว่า Criminal Offense ที่จะลงโทษผู้นั้นได้หรือไม่เพียงใด และจากแนวทางความคิดที่ได้รับความนิยมเชื่อถือของนิติบุคคลเป็นเพียงสิ่งซึ่งกฎหมายได้สมมุติขึ้น (Fiction Theory)

^๑ แสวง บุญเฉลิมวิภาค. ปัญหาเจตนาในกฎหมายอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญา
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534. หน้า 4 - 14

ดังนั้นผู้ที่มีความชั่วได้นั้นจึงต้องเป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้น ⁽⁷⁾ เนื่องจากความชั่วเป็นเรื่องของ "ความรู้สามารถผิดชอบ" เมื่อนิติบุคคลไม่มีความรู้ผิดชอบจึงจะมี "ความชั่ว" ไม่ได้ ดังนั้นนิติบุคคลจึงไม่อาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่อาจพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลได้ตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา แต่ก็มิได้หมายความว่านิติบุคคลจะไม่มี ความรับผิดชอบทางอาญาเสียเลย ทั้งนี้เมื่อรัฐเห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการทางอาญาเข้าบังคับนิติบุคคล รัฐก็อาจจะกำหนดความรับผิดชอบที่จะลงโทษแก่นิติบุคคลได้ ทั้งนี้เนื่องจาก ปัญหาเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลเป็นปัญหาพิเศษในทางกฎหมายอาญา ซึ่งรัฐส่วนใหญ่ถือว่าเป็นนโยบายทางอาญา (Criminal Policy) ในการลงโทษแก่นิติบุคคล ด้วยเหตุผลนานาประการ อาทิเช่น เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดที่แท้จริง, เพื่อป้องกันรัฐและสังคมจากอิทธิพลของบรรดานิติบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลในทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ⁽⁸⁾

2. ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลในกลุ่มประเทศ Common Law
การวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาตามระบบ Common Law ในปัจจุบันนี้ ถือหลักว่าการกระทำใดจะเป็นความผิดทางอาญาได้ จะต้องประกอบด้วย การกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย (Actus Reus) และมีส่วนจิตใจที่จะถูกดำเนินคดี (Mens Rea) ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่า Actus Non Facit Reum Nisi Mens Sit Rea (The act does not constitute guilt unless the mind be guilty) หมายความว่า การกระทำไม่ก่อให้เกิดเป็นความผิด เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นมีเจตนากระทำความผิด ดังนั้นการพิจารณาความรับผิดชอบของบุคคลจึงต้องคำนึงถึง ⁽⁹⁾

⁷ คณิต ฌ. นคร. กฎหมายอาญาภาคความผิด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหา วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525. หน้า 2-3

⁸ Hacker, Ervin, The Penal Ability and Responsibility of The Corporate Bodies, 14 J. of Crim. & Crimino. and Pol. Sc. 91-102 (1923-24) pp. 97-98 อ้างโดย สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วิวัฒนกุล, อ้างแล้ว, หน้า 69

⁹ แสง บุญเฉลิมวิภาค, อ้างแล้ว, หน้า 25 - 26

ก. การกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย (Actus Reus)

หมายความว่า การกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือกระทำในสิ่งที่กฎหมายห้ามการกระทำ (An Act) นี้หมายความว่า การกระทำโดยตรง และ การกระทำโดยการงดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผล (An Omission) มิให้ผลร้าย อันใดเกิดขึ้นในเมื่อตนมีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งที่จะต้องกระทำเพื่อป้องกันผลนั้นด้วย

ข. จิตใจที่ตำหนิได้ (Mens Rea)

หมายความว่า ส่วนจิตใจของผู้กระทำ โดยพิจารณาว่า ผู้กระทำได้กระทำไปโดยเจตนา (Intention) หรือประมาทโดยรู้ตัว (Reckless) อันถือว่าเป็นสภาพทางจิตใจซึ่งผู้กระทำรู้ว่าตนกระทำในสิ่งที่ผิด (Guilty Mind)

เนื่องจากนักนิติศาสตร์ในกลุ่ม Common Law มีความเชื่อเป็น พื้นฐานว่านิติบุคคลมีตัวตนแท้จริง (Realistic Theory, Organic Theory) ดังนั้น การพิจารณาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล จึงมิได้แตกต่างไปจากความรับผิดทางอาญา ของบุคคลธรรมดา

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพของนิติบุคคลตามความเป็นจริงนั้น แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป การพิจารณาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในระบบ Common Law จึงมีพัฒนาการทางทฤษฎีที่น่าสนใจ ดังนั้นจึงขอกล่าวถึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญๆ เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ดังต่อไปนี้⁽¹⁰⁾

1. หลัก Alter Ego หรือ Identification

เป็นหลักเกณฑ์ ซึ่งกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่นิติบุคคล ที่ศาลอังกฤษได้พิจารณาขึ้นโดยนำหลัก Organic Theory หรือ Realistic Theory มาใช้ในคดีอาญาโดยถือว่าการกระทำและเจตนาขององค์กร (Organ) ของนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาในทางอาญาของนิติบุคคล จะเห็นได้จากคดีสำคัญ ๆ ดังนี้

ก. คดี D.P.P.v.Kent and Sussex Contractors Ltd. (1944) ⁽¹¹⁾

ศาลอังกฤษได้พิพากษาว่าบริษัทมีความผิดฐานหลอกลวงและ แสดงบัญชีเงินอันเป็นเท็จ จากการกระทำซึ่งได้กระทำไปโดยเจ้าหน้าที่ของบริษัท ในคดีนี้ ท่านผู้พิพากษา Macnaghen ได้วินิจฉัยว่า

¹⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว, หน้า 38 - 41

¹¹ K.B. 1466 (1944)

"นิติบุคคลสามารถรู้ และมีเจตนาผ่านบุคคลธรรมดาเท่านั้น และในภาวะแวดล้อมบางอย่าง จึงอาจถือว่าการรู้ และเจตนาของตัวแทนนั้น สามารถถือเอาเป็นของนิติบุคคลได้เช่นกัน"

ข. คดี R.v.I.C.R. Haulage Ltd. (1944) ⁽¹²⁾

ข้อเท็จจริงในคดีนี้ได้ความว่า บริษัทกรรมการผู้จัดการและคนอื่น ๆ ถูกฟ้องในข้อหาว่าเป็นตัวการร่วมกันกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ซึ่งเป็นความผิดที่ต้องการองค์ประกอบส่วนจิตใจ (State of Mind) ทนายของบริษัทจำเลยได้ยกข้อต่อสู้ว่านิติบุคคลไม่อาจกระทำความผิดในความผิดที่ต้องการเจตนาทุจริตได้ปรากฏว่า The Court of Criminal Appeal ได้พิพากษาให้ลงโทษนิติบุคคลในความผิดฐานฉ้อโกง แม้ว่าเป็นความผิดที่ต้องการเจตนาทุจริต โดยถือว่าแม้ว่าตัวนิติบุคคลเองจะไม่มีจิตใจก็สามารถถือเอาการกระทำของกรรมการผู้จัดการเป็นการกระทำของบริษัทได้ อย่างไรก็ตามในคดีนี้ท่านผู้พิพากษา Stable ได้วินิจฉัยไว้อย่างน่าสนใจว่า

"ศาลมิได้ตัดสินให้นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในการกระทำของตัวแทนในทุกกรณี ที่ตัวแทนได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายในการจัดการงานนิติบุคคล การที่บริษัทจะต้องรับโทษทางอาญานั้นย่อมแล้วแต่ประเภทของความผิด พฤติการณ์แวดล้อมและข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องอื่นอีกด้วย"

ค. คดี Moore v. I. Bresler Ltd. (1944) ⁽¹³⁾

ศาลพิพากษาให้บริษัทบุคคลต้องรับผิดทางอาญาในการที่ผู้จัดการสาขาแจ้งรายการประเมินภาษีอันเป็นเท็จโดยทุจริตตาม The Finance (No.2) Act 1940

สรุปได้ว่า วิธีการคลี่คลายปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลสำหรับความผิดตามกฎหมาย Common Law ของอังกฤษตามหลัก Alter Ego Doctrine ศาลอังกฤษใช้วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยถือเอาว่า นิติบุคคลและผู้มีอำนาจควบคุมกิจการของนิติบุคคล (Controlling Officer) เป็นบุคคลคนเดียวกัน การกระทำของผู้มีอำนาจควบคุมกิจการของนิติบุคคล จึงถือว่าเป็นของนิติบุคคลเอง นิติบุคคลจึงอาจต้องรับผิดทางอาญาแม้ในความผิดที่ต้องการเจตนา (Mens Rea)

¹² K.B. 551 (1944)

¹³ 2 All E.R. 515 (1944)

2. หลัก Respondeat Superior

เป็นหลักการ ซึ่งศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาขึ้นจากหลักความรับผิดชอบของตัวการตัวแทนในกฎหมายลักษณะละเมิด ตามหลัก Respondeat Superior นี้นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาสำหรับการกระทำของตัวแทนหากตัวแทนนั้น⁽¹⁴⁾

ก. ได้กระทำความผิดอาญาโดยถือว่าการกระทำ และ เจตนาของตัวแทนผู้ลงมือกระทำความผิด เป็นการกระทำของตัวนิติบุคคล

ข. ได้กระทำไปภายในทางการที่จ้าง ทั้งนี้ไม่ว่าจะได้มอบหมายโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม และการกระทำนั้นแม้ผู้บริหารระดับสูงจะได้ห้ามมิให้กระทำโดยสุจริตแล้วก็ตาม ก็ไม่ใช่เหตุที่ศาลจะไม่ลงโทษนิติบุคคล ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น

ค. ได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ดังนั้นหากตัวแทนนิติบุคคลได้กระทำไปโดยมีเจตนากระทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลแล้ว นิติบุคคลย่อมต้องมีความรับผิดชอบแม้นิติบุคคลจะไม่ได้รับประโยชน์จากการนั้นๆ โดยตรงก็ตาม เช่น ตามตัวอย่างในคดี Commonwealth v. Beneficial Finance Co., (1971)⁽¹⁵⁾ ซึ่งศาลพิพากษาว่านิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญา หากการกระทำผิดนั้นได้กระทำไปโดยทางการที่จ้างใดๆ ของนิติบุคคลศาลจึงพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในการที่ลูกจ้างของนิติบุคคลซึ่งได้ติดสินบนทางการ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจการของนิติบุคคล แม้ว่าการกระทำผิดนั้นไม่ได้กระทำไปโดยคณะกรรมการ (Board of Directors) หรือผู้บริหารระดับสูง (High Managerial Agents) ของนิติบุคคลก็ตาม

สรุปได้ว่า วิธีการคลี่คลายปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญา ของนิติบุคคลตามกฎหมาย Common Law โดยหลัก Respondeat Superior นั้น ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาถือว่า นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาจากการกระทำและแสดงเจตนาของตัวแทนนิติบุคคล หากปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวได้กระทำความผิดทางอาญาขณะการจัดการงานของนิติบุคคล และได้กระทำความผิดดังกล่าวเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล

¹⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว, หน้า 58 - 59.

¹⁵ 360 Mass. 188, 276-84, 275 N.E. 2d. 33, 83-86-Cert.

denied, 407 U.S. 910, 914 (1971)

2.1.3 แนวความคิดเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมายไทย

ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความรับผิดทางอาญา ของนิติบุคคลในประเทศไทย ในปัจจุบันนี้ นักกฎหมายส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่านิติบุคคลควรต้องมีความรับผิดในทางอาญา ทั้งนี้โดยให้เหตุผลเกี่ยวกับความจำเป็นในการประกอบการค้าพาณิชย์ในสมัยใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่ได้กระทำในรูปแบบของนิติบุคคล ดังนั้นหากจะถือว่านิติบุคคลไม่อาจกระทำ ความผิดทางอาญาได้ ก็อาจส่งผลที่ไม่พึงปรารถนาแก่สังคม ⁽¹⁶⁾ นอกจากนี้ยังมีเหตุผล เกี่ยวกับความจำเป็นในการใช้มาตรการทางอาญาในการบังคับแก่นิติบุคคล เนื่องจาก ปรากฏความไม่เพียงพอในการใช้เฉพาะวิธีการทางแพ่ง จัดการกับนิติบุคคลซึ่งกระทำ ความผิด ⁽¹⁷⁾

เนื่องจากประเทศไทยได้จัดรูปแบบของกฎหมายตามแบบ Civil Law นัก นิติศาสตร์กลุ่มหนึ่งจึงมีความเห็นว่า การดำเนินความคิดเกี่ยวกับเรื่องความรับผิดทาง อาญาของนิติบุคคลจะต้องคำนึงถึงทฤษฎีดั้งเดิมเกี่ยวกับสภาพนิติบุคคลโดยยึดถือ Fiction Theory ซึ่งถือว่านิติบุคคลเป็นเพียงนิติสมมุติ นิติบุคคลไม่สามารถกระทำและแสดงเจตนา อันเป็นองค์ประกอบความผิดทางอาญาได้ ดังนั้นโดยทั่วไปแล้วนิติบุคคลจึงไม่อาจมีความรับผิดทางอาญา อย่างไรก็ตามด้วยเหตุผลทางนโยบาย (Criminal Policy) รัฐสามารถ กำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดได้เช่นกัน หากแต่กระทำด้วยการกำหนดไว้ในบทบัญญัติของ กฎหมายโดยชัดแจ้ง ดังที่ปรากฏจากความคิดเห็นของนักนิติศาสตร์ ซึ่งได้แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้ดังต่อไปนี้

ก. ดร. หยุต แสงอุทัย ⁽¹⁸⁾ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า "นิติบุคคลเป็นสิ่งที่กฎหมายแพ่งสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใน ทางทรัพย์สินเท่านั้น ถ้ากฎหมายอาญาประสงค์จะลงโทษ ก็ต้องระบุไว้ชัดเจนอย่างกฎหมายลักษณะอาญาที่เอาโทษ แก่บริษัทฯโดยชัดแจ้ง ในกรณีที่กฎหมายอาญาไม่ได้บัญญัติ

¹⁶ บัญญัติ สุชีวะ, "ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล". บทบัญญัติ เล่ม 33 ตอนที่ 1 2519, หน้า 1.

¹⁷ จิตติ ดิงค์ภักดิ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอน 1, พิมพ์ ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตสภา, 2529. หน้า 506.

¹⁸ หยุต แสงอุทัย, อ้างแล้ว, หน้า 1198.

เจาะจงไว้ในทางกฎหมายอาญาต้องถือเสมือนว่าไม่มีนิติบุคคล... ความลำบากในการวินิจฉัยคืออยู่ที่ว่าผู้วินิจฉัยมักจะเอาความคิดของกฎหมายแพ่งไปปนกับความคิดของกฎหมายอาญา ในทางอาญามาตรา 43 บัญญัติไว้ชัดเจนว่าการกระทำความผิดอาญาต้องมีเจตนา และเฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้นที่จะตั้งใจกระทำและประสงค์ต่อผลหรือตั้งใจกระทำ และอาจแลเห็นผลแห่งการกระทำได้ กฎหมายลักษณะอาญาได้วางรากฐานอยู่บนความจริงและจะเอาผิดก็ต่อเมื่อผู้กระทำมีความชั่ว คือเจตนาหรือประมาทเท่านั้น แต่นิติบุคคลย่อมจะมีเจตนาไม่ได้"

ข. ดร. คณิต ณ นคร ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลโดยพิจารณาจากโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา ดังนี้ ⁽¹⁰⁾

"โดยที่ความชั่วเป็นองค์ประกอบสำคัญของความผิดอาญา และตามที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าผู้ที่จะถูกตำหนิได้ หรือมีความชื่อนั้น จะต้องเป็นบุคคลธรรมดาเท่านั้น เพราะความชั่วเป็นเรื่องของ"ความสามารถรู้ผิดชอบ" นิติบุคคลไม่มีความรู้ผิดชอบจึงจะมี "ความชั่ว" ไม่ได้ เพราะเป็นบุคคลที่สมมุติเหตุนี้ศาลฎีกากลางโทษนิติบุคคล โดยปราศจากการจำกัดจึงผิดหลักเกณฑ์ของความคิดในทางกฎหมายอาญา"

ค. ศาสตราจารย์ จิตติ ติงศภัทย์ ได้กล่าวถึงกรณีจำเป็นในการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาแก่นิติบุคคล และได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล ดังต่อไปนี้ ⁽²⁰⁾

"ปัญหาที่น่าคิดอีกข้อหนึ่งที่มีได้มีข้อโต้เถียง และข้อวินิจฉัยโดยตรงก็คือนิติบุคคลจะทำผิดอาญาได้เพียงใด ... นิติบุคคลนั้นย่อมจะรับโทษปรับได้ แต่รับโทษจำคุกไม่ได้โดยสภาพ แต่ปัญหาอีกข้อหนึ่งก่อนถึงเรื่องโทษก็คือ นิติบุคคล

¹⁰ คณิต ณ นคร, อ่างแล้ว, หน้า 3.

²⁰ จิตติ ติงศภัทย์, อ่างแล้ว, หน้า 506.

จะทำผิดอาญาได้อย่างไร ในเมื่อนิติบุคคลไม่มีตัวตนไม่มี
 ชีวิตจิตใจจะมีการกระทำและมีเจตนาซึ่งเป็นสาระสำคัญ
 แห่งความรับผิดทางอาญาได้อย่างไร ประมวลกฎหมาย
 แห่งฯ มาตรา 70 ก็บัญญัติว่านิติบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ได้
 นอกจากที่โดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้ เฉพาะแต่บุคคล
 ธรรมดาเท่านั้น มาตรา 75 บัญญัติว่าความประสงค์ของ
 นิติบุคคลแสดงปรากฏจากผู้แทนทั้งหลาย นี้ก็เป็นกฎหมาย
 แห่งน่าจะหมายถึงการแสดงเจตนาในทางแพ่ง มิใช่
 เจตนาในทางอาญา ตามมาตรา 76 บัญญัติไว้ชัดเจนว่า
 การกระทำของผู้แทนทั้งหลาย อาจทำให้นิติบุคคลต้อง
 รับผิดในการใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่เกี่ยวไปถึงโทษอาญา
 ฉะนั้นถ้าความผิดอาญาใดต้องอาศัยเจตนาเป็นหลักเกณฑ์
 แห่งความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59
 หรือตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 43 แล้ว ก็ย่อม
 ไม่มีทางที่จะเอาผิดแก่นิติบุคคลซึ่งไม่มีจิตใจ ไม่อาจมี
 เจตนากระทำการอันเป็นผิดกฎหมายได้ เพราะไม่อาจ
 กระทำโดยรู้สึกในการกระทำและประสงค์ต่อผลหรือเล็ง
 เห็นผลได้ เว้นแต่ในบางกรณีกฎหมายบัญญัติไว้โดย
 เฉพาะ เช่น ความผิดที่เกิดเพราะโฆษณาในเอกสาร
 หนังสือพิมพ์ตามฎีกาที่ 265/2473 หรือความผิดที่บัญญัติ
 ถึงตัวผู้รับผิดไว้โดยเฉพาะ เช่น ผู้ถือประทานบัตร ตาม
 พระราชบัญญัติเหมืองแร่ตามฎีกาที่ 841, 842/2491
 และ 185/2489 ซึ่งดูเหมือนจะเป็นความผิดที่แม้จะเกิด
 ขึ้นเพราะไม่มีเจตนา ผู้ที่มีความรับผิดตามที่กฎหมายระบุ
 ไว้ ก็ต้องมีความผิด"

โดยสรุปแล้ว ความเห็นของนักนิติศาสตร์กลุ่มนี้มีความเห็นเกี่ยวกับความรับผิด
 ทางอาญาของนิติบุคคลว่า นิติบุคคลไม่ต้องมีความรับผิดทางอาญาเป็นการทั่วไป หากแต่
 นิติบุคคลจะต้องมีความรับผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นิติบุคคลมี
 ความรับผิด นอกจากนี้การตีความเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล ควรกระทำ
 ในขอบเขตซึ่งกฎหมายได้บัญญัติเอาไว้แก่นิติบุคคลเท่านั้น

ในทางตรงกันข้าม แนวคำวินิจฉัยของศาลเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลได้แตกต่างไปจากแนวความคิดเห็นของนักนิติศาสตร์ข้างต้นอย่างสิ้นเชิง โดยศาลมีแนวโน้มในการวินิจฉัยให้นิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาเป็นการทั่วไป (Full Criminal Liability) ²¹ นั่นคือ นิติบุคคลสามารถรับผิดทางอาญาได้ในทุกๆ กรณี

อนึ่ง จากแนวคำพิพากษาของศาลไทยสามารถจำแนกกฎหมายและหลักเกณฑ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้ ²²

ก. กรณีที่กฎหมายกำหนดความรับผิดแก่นิติบุคคลโดยตรง เช่น พระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2535 เป็นต้น กรณีเช่นนี้กฎหมาย มักจะกำหนดหน้าที่ให้นิติบุคคลต้องปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง และเมื่อนิติบุคคลไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนปฏิบัติลงไปก็จะเป็นความผิด นอกจากนี้ ความผิดบางฐานดูเหมือนจะไม่ต้องการเจตนา เช่น ตามพระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ มาตรา 10 บัญญัติว่า "บริษัทจำกัดใดไม่มีสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นตาม มาตรา 1138 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 10,000 บาท"

ข. กรณีที่กฎหมายมิได้บัญญัติเอาผิดแก่นิติบุคคลโดยตรง แต่ได้มีบทบัญญัติถึงความรับผิดของนิติบุคคลโดยปริยายกรณีเช่นนี้ย่อมถือว่านิติบุคคลอาจกระทำความผิดได้เช่น พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งบัญญัติข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลหากปรากฏการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล ²³

²¹ Khemchai Chutiwongse, "Summary Report of The Rapporteur Session 4", UNAFEI. April, 1987, P. 264.

²² สุนัย มโนมัยยุดม. "คามรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล" ดุลพາห (กรกฎาคม - สิงหาคม 2527), หน้า 18-20.

²³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 71/2525

ค. ในกรณีที่มีได้มีบทบัญญัติของกฎหมาย กำหนดเป็นความผิดทางอาญา ของนิติบุคคลไว้โดยตรงหรือโดยปริยายแต่กฎหมายกำหนดให้บุคคลธรรมดาต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่นด้วย นิติบุคคลก็ต้องมีความรับผิดชอบเช่นเดียวกัน เช่น พระราชบัญญัติ มาตรา ซึ่ง ตวง วัด พ.ศ. 2466 มาตรา 33 กำหนดให้ตัวการหรือนายจ้างต้องรับผิดชอบในการกระทำของตัวแทนหรือลูกจ้างซึ่งกระทำเพื่อประโยชน์ของตัวการหรือนายจ้าง เป็นต้น

ง. กรณีที่ถือได้ว่าการกระทำของผู้แทนของนิติบุคคล เป็นการกระทำ ของนิติบุคคลนั่นเอง กรณีเช่นนี้ก็โดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่ว่า เนื่องจากสภาพที่แท้จริงของนิติ บุคคลแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป นิติบุคคลจึงไม่สามารถกระทำการหรือแสดงเจตนา ได้ด้วยตนเอง ต้องกระทำโดยทางผู้แทนของนิติบุคคลเมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่ง อยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการของการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนานั้นก็ผูกพันนิติบุคคล และต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้นนิติบุคคลจึง อาจมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญาและกระทำความผิด ซึ่งผู้กระทำ ต้องมีเจตนารวมทั้งต้องรับโทษทางอาญาเท่าที่ลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงแก่นิติบุคคลได้ ซึ่งต้องพิจารณาตามสภาพความผิด พฤติการณ์แห่งการกระทำ และอำนาจหน้าที่ของ ผู้แทนนิติบุคคล ประกอบกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเป็นรายๆ ไป เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 787, 788/2506 วินิจฉัยว่า "การที่ผู้จัดการ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล เลียนเครื่องหมายการค้าของผู้อื่น โดยกระทำไปในอำนาจหน้าที่ ทางการค้า อันเป็นวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ในทางการค้าของห้างหุ้นส่วน ถือได้ว่าเป็นเจตนาและการกระทำของห้างหุ้นส่วน ฉะนั้นห้างหุ้นส่วนจึงต้องรับผิดชอบทางอาญาด้วย"

ฉะนั้น จากหลักกฎหมายและแนวคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น จึงพอวางหลักเกณฑ์ ในการวินิจฉัยถึงกรณีที่นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาได้ ดังนี้ คือ

- 1) มีการกระทำขององค์กร (Organ) ของนิติบุคคล
- 2) องค์กรของนิติบุคคล (Organ) ต้องกระทำการภายในขอบอำนาจหน้าที่ใน ทางการของการดำเนินกิจการ ตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของนิติ บุคคลนั้น
- 3) สภาพความผิดและลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงโทษแก่นิติบุคคลได้

โดยสรุป เรื่องปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลตาม กฎหมายไทย ถึงแม้ว่านักนิติศาสตร์ส่วนหนึ่งจะได้แสดงความคิดเห็นว่าเนื่องจากประเทศ ไทยได้จัดรูปแบบของกฎหมายตามระบบกฎหมาย Civil Law การดำเนินความคิดในการ พิจารณาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลจึงควรดำเนินตามระบบ Civil Law

ซึ่งถือว่าโดยทั่วไปแล้วนิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาได้ อย่างไรก็ตามนักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่ก็ได้มีความคิดเห็นแตกต่างจากความคิดแรก โดยได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่านิติบุคคลจำต้องมีความรับผิดทางอาญาเป็นการทั่วไป (Full Criminal Liability) ในลักษณะเดียวกันกับการกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลของ Common Law ด้วยเหตุผลที่ว่า เนื่องจากการประกอบการค้าพาณิชย์สมัยใหม่ส่วนใหญ่ได้กระทำในรูปแบบของนิติบุคคล ดังนั้นการกำหนดให้นิติบุคคลรับผิดทางอาญาในความหมายโดยมีขอบเขตที่จำกัดอาจส่งผลที่ไม่พึงปรารถนาต่อสังคม และแนวความคิดพิพากษาศาลฎีกาส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีแนวโน้มในการยอมรับแนวความคิดแบบหลัง

อนึ่ง เนื่องจากแนวความคิดของนักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่ในประเทศมีแนวโน้มในการยอมรับหลักเกณฑ์การกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามระบบ Common Law ดังนั้นในเรื่องต่อไป จึงจะขอก้าวถึงหลักความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลโดยศึกษาตามแนวทางตามกฎหมาย Common Law เป็นหลัก

2.2 ความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

โดยที่มีการยอมรับกันว่าผู้แทนนิติบุคคลอาจกระทำความผิด และรับโทษทางอาญาได้ตามข้อ 2.1 แล้ว ดังนั้นในข้อ 2.2 นี้จึงได้ศึกษาถึงเรื่องเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลและความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล ในการพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เนื่องจากสภาพที่แท้จริงของนิติบุคคลไม่อาจดำเนินกิจกรรมใดๆ ได้ด้วยตนเอง การกระทำและการแสดงเจตนาของนิติบุคคลจะแสดงออกโดยผ่านทางผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้นเมื่อปรากฏการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องกล่าวถึงความรับผิดชอบของบุคคลผู้ซึ่งเป็นกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลนั้นๆ และโดยทั่วไปแล้วกฎหมายได้กำหนดให้บุคคลดังกล่าวรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว

เนื่องจากลักษณะโครงสร้างของนิติบุคคลในปัจจุบันแตกต่างจากลักษณะโครงสร้างของนิติบุคคลในอดีต โดยมีการขยายโครงสร้างและมีบุคคลากรผู้ทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรมของนิติบุคคลเพิ่มมากขึ้น ทำให้การบริหารงานของนิติบุคคลในปัจจุบันแตกต่างจากการบริหารงานของนิติบุคคลในอดีต และเนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลไม่สามารถควบคุมการทำงานของบุคคลากรของนิติบุคคลได้โดยตรง หากแต่ต้องกระทำโดยผ่านวิธีการควบคุมการบริหารงานเป็นชั้นๆ โดยผู้บริหารในแต่ละระดับแตกต่างกันออกไป ดังนั้นในการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในข้อ 2.2 จึงมีประเด็นสำคัญซึ่งควรแก่การพิจารณา 2 ประการ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล
2. ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล

2.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

ในการพิจารณาปัญหา เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล อาจจำแนกออกได้ เป็น 2 ประการดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับความหมายของคำว่าผู้แทนนิติบุคคลในความรับผิดชอบทางอาญา
2. ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการกระทำความผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

2.2.1.1 ปัญหาเรื่องความหมายของคำว่าผู้แทนนิติบุคคลในความรับผิดชอบทางอาญา

เนื่องจากนิติบุคคลมีลักษณะเป็นองค์กร (Organization) การบริหารงานของนิติบุคคลจึงประกอบไปด้วยบุคคลากรมากมาย ซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามสถานะ บุคคลากรเหล่านี้อาจมีตำแหน่งเป็น ผู้อำนวยการ (Presidents), คณะกรรมการ (Board of Directors), ผู้อำนวยการฝ่ายขาย (Sale Directors), ผู้จัดการ (Managers), ผู้จัดการสาขา (Branch Managers), ผู้แทน (Representatives), ตัวแทน (Agents), ลูกจ้าง (Servants), พนักงานขาย (Salesmen), และเสมียน (Clerical Workers) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าบุคคลซึ่งทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรมของนิติบุคคลเหล่านี้ทุกคนมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล เมื่อพิจารณาถึงนัยของคำว่าผู้แทนนิติบุคคลแล้ว Lord Denning และ Lord Reid ได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

Lord Denning กล่าวไว้ว่า ⁽²⁴⁾

"บุคคลบางคนในนิติบุคคลนั้นเป็นเพียงลูกจ้าง (Servants) หรือตัวแทน (Agents) ซึ่งไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผู้แทน (Representative) ของนิติบุคคลได้ แต่ผู้ทำการแทนนิติบุคคลคือ กรรมการ (Directors) และผู้จัดการ (Managers) ถือว่าเป็นจิตใจและเจตนาของนิติบุคคลนั้น"

Lord Reid ได้กล่าวไว้ว่า ⁽²⁵⁾

"โดยทั่วไปแล้ว ผู้แทนนิติบุคคลมีความหมายถึง คณะกรรมการ (Board of Director), ผู้อำนวยการ (Director) และผู้ควบคุมงาน

²⁴ H.L. Bolton (Engineering) Co.Ltd. V. T.J. Graham & Son Ltd, 1.Q B 459 (1957).

²⁵ Tesco Supermarkets Ltd. V. Naltrass 2 All E.R.127(W.L.) (1972).

(Supervisor) ซึ่งทำหน้าที่การงานแทนนิติบุคคล โดยมิได้มีความหมายรวมถึงพนักงานทั่วๆ ไป ซึ่งต้องรับคำสั่งในการปฏิบัติงานประจำวัน"

ฉะนั้น จากแนวความคิดเห็นของ Lord Denning และ Lord Reid จึงทำให้สามารถจำแนกบุคคลากรผู้ทำหน้าที่ดำเนินงานของนิติบุคคลออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ บุคคลากรซึ่งเป็นมันสมองของนิติบุคคล (Brain of the Company) และบุคคลากรในระดับแขนขาของนิติบุคคล (Hands of the Company) ⁽²⁶⁾ โดยที่บุคคลากรในระดับมันสมองของนิติบุคคลเป็นเสมือนวิญญาณ (Spirit) หรือเจตนา (Intention) ของนิติบุคคลโดยทำหน้าที่กำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล ในขณะที่บุคคลากรในระดับแขนขาของนิติบุคคล มีหน้าที่ในการจัดการงานทั่วไปของนิติบุคคลตามที่ได้รับมอบหมายและอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้บริหารนิติบุคคล

อนึ่ง ในการพิจารณาว่าบุคคลผู้ใดบ้างซึ่งมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอันจะถือว่าเป็นผู้แทนนิติบุคคล ผู้เขียนขอแบ่งพิจารณาออกเป็น 2 กลุ่มดังต่อไปนี้

ก. ผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล (The Top of the Corporate Management) และ

ข. ผู้บริหารระดับกลางของนิติบุคคล (The Middle of the Corporate Management)

ก. ผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล (The Top of the Corporate Management) ได้แก่บุคคลซึ่งอยู่ในตำแหน่งกรรมการ (Officers) หรือผู้อำนวยการ (Directors) ของนิติบุคคลเป็นต้น เนื่องจากผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคลนี้มีสถานภาพสูงที่สุดในนิติบุคคล ผู้บริหารส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้จึงเป็นบุคคลผู้ซึ่งกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอันถือว่าเป็นวิญญาณ (Spirit) หรือเจตนา (Intention) ของนิติบุคคล

---

²⁶ Brickey, Kathleen F. Corporate Criminal Liability. U.S.A. : Callaghan & Company, 1984 P.41

ดังนั้นในแทบทุกครั้งที่ปรากฏการกระทำความผิดของนิติบุคคล จึงพบว่ามีการกระทำของผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ อย่างไรก็ตาม เพื่อพิจารณาถึงพัฒนาการของการกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคลแล้ว จะเห็นว่าศาล Common Law ได้เริ่มวางหลักความรับผิดทางอาญาแก่ผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล ในฐานะที่เป็นเจ้าของ (Ownership) หรือบุคคลผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล (Completed Control of the Corporate Activity) และศาลได้ค่อยๆปรับปรุงหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดดังกล่าว จนกระทั่งในปัจจุบัน ปรากฏว่าศาลได้ตัดสินลงโทษผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล เมื่อปรากฏการกระทำ ความผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ถึงแม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะมิได้มีฐานะเป็นเจ้าของนิติบุคคลหรือมิได้มีอำนาจเด็ดขาด (Completed Control) ในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล ดังที่ปรากฏจากตัวอย่างในคดีสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. คดี United States V. Empire Packing Company 1949²⁷ ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินให้ผู้อำนวยการ (President) ต้องร่วมรับผิดกับนิติบุคคล ดังนี้

"...ในฐานะที่เป็นเจ้าของหุ้นกว่าครึ่งหนึ่งของบริษัท อีกทั้งยังมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลทำให้นาย Chapman จะต้องรับผิดจากการกระทำ ความผิดของลูกจ้างผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเขา..."

---

²⁷ F. 2d 16 (7th Cir.), Cert. denied, 337 U.S. 959 (1949) ในคดีนี้ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้ ตัดสินลงโทษผู้อำนวยการจากการกระทำ ความผิดของลูกจ้างนิติบุคคล ในความผิดฐานบันทึกหลักฐานการขอเงินสนับสนุนจากรัฐอันเป็นเท็จ (Filing False Claims for Government Subsidies)

2. คดี Egan V. United States 1943 ^(2a)

ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาตัดสินลงโทษผู้อำนวยการ (President) ให้ร่วมรับผิดกับนิติบุคคล ถึงแม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีได้มีฐานะเป็นเจ้าของ หรือเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

"...ถึงแม้ว่าการกระทำอันเป็นความผิดตาม Public Utility Holding Act จะได้กระทำลงโดยรองผู้อำนวยการ (Vice President) และผู้อำนวยการคนอื่นๆ (Directors) แต่ Egan ซึ่งมีฐานะเป็นผู้อำนวยการ (President) ได้เป็นผู้เก็บและรับรอง เอกสารซึ่งเป็นหลักฐานแห่งการกระทำความผิดมานานนับสิบปี ดังนั้นจึงถือได้ว่า Egan ได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำ ความผิดของนิติบุคคลผู้ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเขา..."

3. คดี Old Monastery Company V. United States 1945 ^(2o) ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินให้ผู้อำนวยการ (President) ต้องร่วมรับผิด กับนิติบุคคลตามกฎหมายควบคุมการกำหนดราคา ในภาวะฉุกเฉิน (Emergency Price Control Act) ด้วยเหตุผลที่ว่า

"...เมื่อผู้อำนวยการ (President) เป็นบุคคลเพียงผู้เดียวที่มีอำนาจในการทำสัญญาซื้อขาย ของบริษัท ดังนั้นเมื่อปรากฏการทำสัญญา โดยมี การกำหนดราคาสินค้า อันขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย ผู้อำนวยการ จึงต้องรับผิดจากการกระทำ ความผิดดังกล่าว..."

^{2a} 137 F. 2d 369 (8th Cir.) Cert. denied, 320 U.S. (1943)

^{2o} 174 F. 2d 905 (4th Cir.) Cert. denine, 326 U.S. (1945)

โดยสรุปแล้วผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล (The Top of the Corporate Management) ส่วนใหญ่มีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลอันถือว่าเป็นวิญญาณ (Spirit) หรือเจตนา (Intention) ของนิติบุคคล หากปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย หรือควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลในส่วนที่ปรากฏการกระทำความผิด^{๓๐} ถึงแม้ว่าเขาจะมีได้มีฐานะเป็นเจ้าของนิติบุคคล หรือมิได้มีอำนาจอย่างเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารงานทั้งหมดของนิติบุคคล

อนึ่ง แม้ว่าผู้บริหารระดับสูงส่วนใหญ่จะมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล หากแต่ในทางปฏิบัติแล้วยังมีผู้บริหารระดับสูงอีกบางส่วน ซึ่งมีได้มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายหรือมิได้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานประจำของนิติบุคคล อาทิเช่น ผู้อำนวยการฝ่ายที่ปรึกษา (Outside Director)^{๓๑} โดยบุคคลดังกล่าวจะมีฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งให้คำปรึกษาในการบริหารงานแก่ผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร (Inside Director) ผู้ซึ่งทำหน้าที่บริหารงานทั่วไปของบริษัท ดังนั้น ผู้อำนวยการฝ่ายปรึกษาจึงมิใช่บุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในทางการบริหารงานนิติบุคคลอย่างแท้จริงอันจะมีฐานะเป็นวิญญาณ (Spirit) หรือเจตนา (Intention) ของนิติบุคคลอื่นจะต้องรับผิดชอบหากปรากฏว่ามีกรกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล

ฉะนั้น ผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคล (The Top of the Corporate Management) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอย่างแท้จริงเท่านั้นที่มีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล นอกจากนั้นความเป็นผู้แทนนิติบุคคลของผู้บริหารระดับสูงมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะกับเจ้าของหรือบุคคล ซึ่งมี

^{๓๐} People v. Canadian Fur Trappers Corporation. 248 N.Y. 159, 161 N.E. 455 (1928).

^{๓๑} Groening, William A., The Modern Corporate Manager : Responsibility and Regulation U.S.A. : Mc Graw Hill Book Company, 1981, p. 35. Groening ได้แบ่ง Directors ออกเป็น 2 ประเภท คือ Inside Directors และ Outside Directors โดยที่ Inside Directors คือผู้บริหารซึ่งทำหน้าที่บริหารงานประจำของนิติบุคคล และ Outside Directors คือผู้เชี่ยวชาญซึ่งทำหน้าที่คอยให้คำปรึกษาแก่ Inside Directors เท่านั้น ดังนั้น Outside Director จึงมิใช่บุคคลซึ่งกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอื่นจะมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล

อำนาจเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารงานทั้งหมดของนิติบุคคล หากแต่สภาพความเป็นผู้แทนนิติบุคคลยังเกิดขึ้นกับผู้บริหารระดับสูงบางคน ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานเพียงบางส่วนของนิติบุคคลด้วยเช่นกัน

ข. ผู้บริหารระดับกลางของนิติบุคคล (The Middle of the Corporate Management) หมายความว่าบุคคลซึ่งดำรงตำแหน่งรองจากผู้บริหารระดับสูงอันได้แก่ บุคคลซึ่งอยู่ในฐานะผู้จัดการ (Managers) ผู้จัดการสาขา (Branch Managers) ผู้จัดการฝ่ายขาย (Sale Managers) และหัวหน้างาน (Supervisors) เป็นต้น ⁽³²⁾ บุคคลในฐานะดังกล่าวนี้มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานตามสมควร

ดังนั้นจึงเกิดประเด็นที่น่าสนใจว่า ผู้บริหารในระดับกลางนี้มีสถานะ เป็นผู้แทนนิติบุคคลด้วยหรือไม่

ในการพิจารณาว่าบุคคลซึ่งมิใช่ผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคลผู้ใดอาจมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลนั้น ไม่อาจกระทำได้ด้วยการพิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งเป็นการตายตัว หากแต่ควรพิจารณาว่าบุคคลใดมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายหรือควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลและมีตำแหน่งหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิด ดังจะปรากฏจากตัวอย่างคดีสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. คดี Rex V. I.C.R. Haulage Ltd. 1944 ⁽³³⁾ ซึ่งศาลสูงของอังกฤษได้ตัดสินให้ผู้จัดการทั่วไป (General Manager) อันเป็นผู้บริหารในระดับกลางให้ร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคล ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

"...การกระทำ (Act), เจตนา (Intention), ความรู้เห็น (Knowledge) และความเชื่อ (Belief) ของบุคคลเหล่านี้ถือว่าการกระทำ (Act) และเจตนา (Intention) ของนิติบุคคล หากได้รับการพิสูจน์ว่าตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลเหล่านี้ มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิด"

³² Brickey, Kathleen F., Ibid, P. 46

³³ 1 K.B. 551 (1944)

2. คดี United States V. Van Riper 1946 ⁽³⁴⁾

ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินให้ผู้จัดการ (Manager) และหัวหน้างาน (Supervisors) ร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำผิดซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การควบคุม และการบริหารงานของบุคคลดังกล่าว โดยศาลได้แสดงผลไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

"...ผู้จัดการ (Manager) และหัวหน้างาน (Supervisors) ผู้ซึ่งจัดการงานตามอำนาจหน้าที่ และได้กระทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล แม้ว่าจะเป็นผู้บริหารในระดับรองของนิติบุคคล..."

3. คดี United States V. American Radiator & Standard Sanitary Corporation 1971 ⁽³⁵⁾ ซึ่งศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้ตัดสินให้ผู้จัดการฝ่ายขาย (Sales Manager) ต้องร่วมรับผิดชอบจากการกระทำผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดราคาสินค้า (Price fixing) โดยศาลได้แสดงผลไว้ว่า

"...เนื่องจากผู้จัดการฝ่ายขายเป็นบุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการทำสัญญา ซึ่งเกี่ยวข้องกับกำหนดราคาสินค้าของนิติบุคคล ผู้จัดการฝ่ายขายจึงต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคล..."

ฉะนั้น ผู้บริหารระดับกลาง (The Middle of the Corporate Manager) บางคนอาจมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล หากผู้บริหารระดับกลางผู้นั้นมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงาน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของนิติบุคคล และมีได้จำกัดว่าบุคคลดังกล่าวจะดำรงตำแหน่งซึ่งใช้ชื่อว่าอะไร

สรุป ในเรื่องความหมายของคำว่าผู้แทนนิติบุคคลในความรับผิดชอบทางอาญา ศาล Common Law ได้วางหลักไว้ดังนี้

³⁴ 154 F. 2d 492 (3d Cir. 1946)

³⁵ 433 F. 2d 174 (3d Cir. 1970), Cert. denied, 401

1. ผู้แทนนิติบุคคลคือบุคคลผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอย่างแท้จริง โดยไม่จำกัดว่าจะต้องมีฐานะเป็นผู้บริหารในระดับใดและจะดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่อว่าอะไร

2. ผู้บริหารระดับสูงบางคนซึ่งไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ ในการกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลไม่ถือว่ามีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล

3. ผู้แทนนิติบุคคล มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มเจ้าของ หรือบุคคลผู้บริหารซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดในการควบคุมการบริหารงานทั้งหมดของนิติบุคคล

4. บุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลบางส่วน อาจมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลหากบุคคลผู้นั้นมีหน้าที่ในการควบคุมการบริหารงานในส่วนที่เกิดการกระทำความผิดของนิติบุคคล

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดความหมายของคำว่า ผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมายไทยนั้น เห็นได้ว่านักกฎหมายส่วนใหญ่ในประเทศมีแนวโน้มในการยอมรับวิธีการนำแนวความคิดเรื่องการแสดงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลในทางแพ่ง มาใช้ในการให้ความหมายของคำว่าผู้แทนนิติบุคคลในทางอาญา ดังปรากฏตามบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 787-788/2506 โดยมีมติที่ประชุมใหญ่ ดังต่อไปนี้

"... เจตนาของผู้แทนนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนนิติบุคคล ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาอันใด ซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการของการดำเนินกิจการ ตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เจตนาที่ผูกพันและจะต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ฉะนั้นนิติบุคคลจึงมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความรับผิดในทางอาญา และกระทำความผิดซึ่งผู้กระทำต้องมี..."

ทั้งนี้ได้มีการวางขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลไว้ว่า บุคคลดังกล่าวจะต้องเป็นผู้แทนของนิติบุคคลโดยแท้จริง และความเป็นผู้แทนนิติบุคคลจะเกิดขึ้นโดยอำนาจของกฎหมาย^{๓๖} จึงกล่าวได้ว่าบุคคลซึ่งมีชื่อปรากฏในข้อบังคับหรือ ตราสารจัดตั้งของ

^{๓๖} สุรพงษ์ อิศวรพานิช, ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์, 2526, หน้า 20.

นิติบุคคลเท่านั้นจึงจะมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล โดยบุคคลดังกล่าวอาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น ผู้แทนของห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้วเรียกว่า "หุ้นส่วนผู้จัดการ" ผู้แทนของบริษัทจำกัด เรียกว่า "กรรมการ" เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่า การกำหนดความหมายของคำว่าผู้แทนนิติบุคคล โดยอิงกับแนวความคิดทางแพ่ง จะเป็นประโยชน์ในเรื่องการได้รู้ขอบเขตของบุคคลผู้ซึ่งทำหน้าที่บริหารงาน อันถือว่าเป็นมันสมองของนิติบุคคล (Brain of the Company) อย่างชัดเจน ซึ่งทำให้เกิดความสับสนในการพิจารณาความรับผิดของบุคคลดังกล่าว หากแต่ในทางปฏิบัติแล้ว ยังมีบุคคลผู้ซึ่งทำหน้าที่นิติบุคคลกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลอย่างแท้จริงเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีได้มีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมาย และมีบุคคลซึ่งมีสถานะภาพเป็นผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมายอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่บริหารงานของนิติบุคคลอย่างแท้จริง⁽³⁷⁾ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การนำแนวความคิดในการกำหนดขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลทางแพ่งมาใช้ในคดีอาญา จึงไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งต้องการได้ตัวบุคคลผู้มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและบริหารงานนิติบุคคลอย่างแท้จริงมาลงโทษเมื่อปรากฏการกระทำความผิด

2.2.1.2 ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการกระทำความผิดทางอาญา ของผู้แทนนิติบุคคล

ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญเมื่อเกิดการกระทำความผิดของนิติบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ มีการกระทำการและการแสดงเจตนาของบุคคลากรผู้ทำหน้าที่บริหารงานของนิติบุคคล หรือมิฉะนั้นอาจเกิดจากการละเว้นการกระทำการโดยลูกจ้างหรือคนงานของนิติบุคคลนั่นเอง ซึ่งการที่นิติบุคคลต้องรับผิดจะทำให้เกิดปัญหาว่า ผู้แทนนิติบุคคลทุกๆ คนจะต้องรับผิดร่วมกับนิติบุคคลด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด เพราะผู้แทนนิติบุคคลบางคนหรือทุกคนอาจมิได้กระทำ หรือร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคลก็ได้

³⁷ สุขุม ศุภนิตและคณะ, รายงานการวิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่มีผลกระทบต่อการค้าในธุรกิจภาคเอกชน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 10 เมษายน 2529, หน้า 89.

ในการพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล อาจแบ่งความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้^{๓๘}

1. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดด้วยตนเอง หรือที่เรียกว่า กระทำความผิดโดยตรง (Direct Actors)
2. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลมิได้กระทำความผิดด้วยตนเอง หรือที่เรียกว่า กระทำความผิดโดยทางอ้อม (Indirect Actors)

1. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดด้วยตนเอง หรือกระทำความผิดโดยตรง (Direct Actors)

เนื่องจากผู้แทนบุคคลซึ่งเป็นผู้ลงมือกระทำความผิด ย่อมไม่อาจอ้างว่าได้กระทำความผิดเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น หรือแม้กระทั่งทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลเพื่อปฏิเสธความรับผิดได้ * และปรากฏอยู่เสมอว่ากฎหมายได้บัญญัติให้ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา (Individuals) จะต้องร่วมรับผิดจากการกระทำความผิดของนิติบุคคล ดังที่ปรากฏตาม Clayton Antitrust Act s 14, 15, U.S.C. s24 (1976) ดังนี้

"เมื่อนิติบุคคลกระทำความผิดตามบทบัญญัติของกฎหมาย ป้องกันการผูกขาด (Antitrust Laws) บุคคลซึ่งอยู่ในฐานะผู้อำนวยการ (Director), ผู้จัดการ (Officers) หรือตัวแทน (Agents) ซึ่งควบคุม (Authorized) สั่งการ (Ordered) หรือกระทำการใดๆซึ่งก่อให้เกิดการกระทำความผิด (Done any of the act constituting such violation) จะต้องรับผิดในการกระทำความผิดนั้น"

^{๓๘} Gellhorn, Ernest. "Development in the Law-Corporate Crime : Regulating Corporate Behavior Through Criminal Sanction" Vol. 92 No. 6 Harvard Law Review 1229 (1979) pp. 1259-1340 .

* Modern Penal Code s. 2.07 (6)(a) (1962)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีรัฐบัญญัติอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีได้บัญญัติให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวไว้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกันกับ Clayton Antitrust Act ก็มีได้หมายความว่าผู้แทนนิติบุคคลจะไม่ต้องรับผิดชอบจากการกระทำความผิดของนิติบุคคล ดังที่เคยปรากฏการรับของจากคำพิพากษาคดี United States V. Wise 1962^(๓๐) ที่ว่า

"ไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติของกฎหมายฉบับใด
ซึ่งบัญญัติยกเว้นความผิดของผู้แทนนิติบุคคล
ซึ่งกระทำความผิด"

อนึ่ง เนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญาของผู้บริหารงานของนิติบุคคล มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากการกระทำความผิดอาญาต่างๆ เนื่องจากเป็นการพิจารณาความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลทั่วไป ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับองค์ประกอบทางจิตใจ (Intent) ของผู้กระทำความผิดว่าแตกต่างจากองค์ประกอบทางจิตใจ (Intent) ในการกระทำความผิดทางอาญาทั่วไปหรือไม่ ปรากฏว่ากฎหมายได้ใช้มาตรฐานขององค์ประกอบทางจิตใจ (Intent Standard) ในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลในลักษณะเดียวกันกับการกระทำความผิดอาญาทั่วไป นั่นคือองค์ประกอบทางจิตใจ (Intent) ของผู้กระทำทางจิตใจจะประกอบด้วย ความรู้เห็น (Knowledge)* ความเต็มใจ (Willfulness)** และความประมาท (Negligence, Recklessness)***

^{๓๐} 370 U.S. 405, 409 (1962)

* เช่น Federal Water Pollution Act 1972 S. 309 (C)(2), 33 U.S.C. S. 1319 (C) (2) (1976), Clear Air Act of 1970 S. 113 (C)(1)(2), 42 U.S.C.A. S. 7413 (C)(1)(2) (Supp. 1977)

** เช่น Securities Exchange Act 1934 s.32, 32, 15 U.S.C. s.78 ff. (1976) Federal Water Pollution Control Act. 1972 s.309 (C)(1), Occupational Health and Safety Act 1970 s.17(E)

*** เช่น 18 U.S.C. s.35(B) (1976), Federal Water Pollution control Act of 1972, s.309 (c)(1), 33 U.S.C. s.1319 (c)(1)(1976)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีรัฐบัญญัติบางฉบับ เช่น Sherman Antitrust Act s.2, Federal Food, Drug and Cosmetic Act s.303, 21 U.S.C.s.333 (1976) ซึ่งมีได้กำหนดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางจิตใจ (Intent Standard) ว่าในการกระทำความผิดดังกล่าวผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรู้เห็น (Know), เต็มใจ (Willful) หรือประมาท (Reckless) ซึ่งในกรณีเช่นนี้ศาลจึงต้องหามาตรฐานขององค์ประกอบทางจิตใจ (Intent Standard) โดยพิจารณาจากประโยชน์ของสาธารณะ (Public Welfare) และวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ^(๔๐)

สรุป เมื่อผู้แทนนิติบุคคลไม่อาจยกเรื่องสาเหตุของการกระทำความผิดว่ากระทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล เป็นข้อแก้ตัวจากความรับผิดชอบทางอาญาดังนั้นเมื่อปรากฏการกระทำความผิดทางอาญาผู้แทนนิติบุคคล จึงต้องรับผิดชอบในผลแห่งการกระทำความผิดของตน

2. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลมิได้กระทำความผิดด้วยตนเอง หรือกระทำความผิดโดยทางอ้อม (Indirect Actions)

โดยที่หลักเกณฑ์ของกฎหมายอาญาได้กำหนดไว้ว่าบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญาจะต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิดนั้น ดังนั้นเมื่อผู้แทนนิติบุคคลหมายถึงบุคคลสำคัญ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารงานของบุคคลากรนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิดโดยทางอ้อมถึงแม้ว่าผู้แทนนิติบุคคลมิได้ลงมือกระทำความผิดด้วยตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากการนำมาตราการทางอาญามาใช้กับผู้แทนนิติบุคคล จะส่งผลให้ผู้แทนนิติบุคคลมีความระมัดระวังไม่ออกคำสั่งซึ่งจะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชากระทำการซึ่งผิดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการนำมาตราการต่างๆ มาใช้เพื่อควบคุมมิให้เกิดการกระทำความผิด ของกลุ่มลูกจ้างซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของบุคคลดังกล่าว ^(๔๑) นอกจากนี้การใช้มาตรการทางอาญา

^{๔๐} United States V. United States Gypsum Co. 98 S. Ct. 2864 (1978)

^{๔๑} Gellhorn, Ernest, Ibid, p. 1261.

กับผู้แทนนิติบุคคลยังก่อให้เกิดผลดียิ่งกว่าการลงโทษลูกจ้าง ผู้ลงมือกระทำความผิดโดยเปิดโอกาสให้บุคคลซึ่งกระทำความผิดที่แท้จริงของนิติบุคคลลอยนวลไป ⁽⁴²⁾

อนึ่ง มีรัฐบัญญัติจำนวนหนึ่งซึ่งได้วางมาตรฐานการกระทำความผิดโดยทางอ้อม (Indirect Act) ของผู้แทนนิติบุคคล เช่น Clayton Antitrust Act 14, 15 และ U.S.C.s24 (1976) ซึ่งกำหนดให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบจากความผิดทางอ้อมหรือการกระทำซึ่งตนมีอำนาจในการควบคุมดูแล หรือมีอำนาจสั่งการ (Authorized or Ordered) อย่างไรก็ตามในการพิจารณาถึงความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล Gellhorn, Ernest ⁽⁴³⁾ ได้แบ่งความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคลออกเป็น 3 ประการ ดังนี้

ก. ความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคลตามหลักความรับผิดชอบเด็ดขาด (Strict Liability)

ข. ความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเกิดขึ้นจากการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด (Specific Intent)

ค. ความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อ (Reckless Supervision)

ก. ความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคลตามหลักความรับผิดชอบเด็ดขาด (Strict Liability) กล่าวคือเป็นการนำความผิดเด็ดขาด (Strict Liability) หรือความรับผิดชอบซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจของผู้กระทำความผิด มาใช้ในการกำหนดความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคล นั่นคือผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบในทันทีที่ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดของนิติบุคคล โดยหลักการดังกล่าวได้ปรากฏตามรัฐบัญญัติบางฉบับ เช่น The Food, Drug and Cosmetic Act ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวนี้ได้บัญญัติให้ผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบ เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมการบริหารงานนิติบุคคลของตน ดังนั้นผู้แทนนิติบุคคลจึงมีความผิด เมื่อได้ก่อหรือกระทำการใดๆ ให้เกิดแม้เพียงแต่ความเป็นไปได้ในการกระทำความผิด" ⁽⁴⁴⁾

⁴² Ibid, p. 1261 .

⁴³ Ibid, pp. 1261-1341.

⁴⁴ United States V. Park, 421 U.S. 658, 675-74 (1975), United States V. Dotterweich, 320 U.S. 277, 284-85 (1943)

จุดประสงค์ในการนำหลักเกณฑ์ เรื่องความรับผิดเด็ดขาด มาใช้กับการกระทำคามผิดของผู้แทนนิติบุคคลในครั้งนี้เนื่องจากว่า การกระทำคามผิดโดยทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคลนั้น ได้ก่อให้เกิดความยากลำบากในการหาพยานหลักฐานมา พิสูจน์ความผิดของจำเลย ดังนั้นรัฐจึงจำต้องหามาตรฐานในการกำหนดความรับผิดทางอาญาระบบพิเศษ (Extraordinary Standard of Care) มาใช้เพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น อุตสาหกรรมยา ⁽⁴⁵⁾ ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการกระทำคามผิดของผู้แทนนิติบุคคล จากการใช้คำสั่งซึ่งก่อให้เกิดการกระทำคามผิดตามกฎหมาย และส่งเสริมให้มีการนำมาตรการต่างๆ มาใช้ในการควบคุมมิให้เกิดการกระทำคามผิดของนิติบุคคล

ในคดี United States V. Park 1975 ⁽⁴⁶⁾ ศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้วางหลักเกณฑ์ เรื่องความรับผิดเด็ดขาดของผู้แทนนิติบุคคลจากการกระทำคามผิดทางอ้อมหรือความผิดซึ่งมิได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง ⁽⁴⁷⁾ ดังนี้คือ

1. บุคคลผู้นั้นจะต้องมีตำแหน่งหน้าที่ในการควบคุม และบริหารงานในส่วนที่ก่อให้เกิดการกระทำคามผิด และ
2. บุคคลผู้นั้นจะต้องมีอำนาจป้องกัน มิให้เกิดการกระทำคามผิด

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าแม้ว่าการนำหลักความรับผิดเด็ดขาด มาใช้ในการกำหนดความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล ในกรณีซึ่งปรากฏการกระทำของบุคคล ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแล อาจจะก่อผลอย่างดียิ่งในการสนองวัตถุประสงค์ในการป้องกันมิให้การกระทำคามผิดทางอาญา หากแต่การควบคุมผู้แทนนิติบุคคลให้จัดการงานทุกอย่าง

⁴⁵ United States V. United States Gypsum Co., 98 S.Ct. 2864, 2876 n.17 (1978)

⁴⁶ 421 U.S. 658 (1975) และ United States V. Dotterweich, 320 U.S. 277 (1943)

⁴⁷ Gellhorn, Ernest, Ibid, p. 1262 Ref. 102 เห็นว่าการกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคล ตามหลักความรับผิดเด็ดขาดนี้ มิใช่เรื่องความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นซึ่งในคดี Park และคดี Dotterweich นี้ผู้แทนนิติบุคคลมีความรับผิดเนื่องจากความล้มเหลวในการควบคุมการทำงานตามอำนาจหน้าที่ เพื่อป้องกันการกระทำคามผิด มิใช่ว่าผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดจากการกระทำคามผิดของลูกจ้างนิติบุคคล

ตามมาตรฐาน ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษได้ทำให้เกิดความยุ่งยากในการบริหารงานของนิติบุคคลโดยจะต้องใช้ความระมัดระวังในการจัดการงานมากจนเกินไป ดังนั้นการนำวิธีการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลชนิดนี้ มาใช้จึงมักไม่ได้รับความนิยมนเท่าที่ควร ^(๔๖)

ข. ความรับผิดชอบจากการกระทำผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นจากการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำผิด (Specific Intent) ของนิติบุคคลโดยที่มีรัฐบัญญัติเพียงบางฉบับ ซึ่งยอมรับกำหนดให้ผู้แทนนิติบุคคลมีความรับผิดชอบเด็ดขาดจากการกระทำผิดโดยทางอ้อม หากแต่รัฐบัญญัติส่วนใหญ่ได้ให้การยอมรับหลักการกำหนดความรับผิดแก่ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งรู้เห็นเป็นใจ (Knowledge, Willfulness) กับการกระทำผิดซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมการบริหารงานของบุคคลดังกล่าว เช่น ใน Securities Exchange Act 1934 32, 15 U.S.C.A. 78 dd 1(9)(3) (Supp 1978), 15 U.S.C. s78 ff 1976 และ Foreign Corrupt Practice Act เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากหลักการกำหนดความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลในการกระทำผิดโดยทางอ้อมวิธีนี้ ได้คำนึงถึงเจตนาของบุคคลผู้กระทำความผิด ซึ่งถูกต้องตรงกันกับหลักเกณฑ์ในการกำหนดความรับผิดทางอาญาต่อบุคคลทั่วไป ซึ่งต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจ (Intent) ของบุคคลผู้ซึ่งกระทำความผิด

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าการกระทำผิดโดยทางอ้อมโดยเจตนามีความแตกต่างจากการกระทำผิดโดยเจตนาในสภาวะปกติ เพียงที่จุดเริ่มต้นในการกระทำผิดเท่านั้น ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้อำนวยการได้ออกคำสั่ง ซึ่งเป็นการกระทำโดยตรงให้ลูกจ้างนิติบุคคลกระทำความผิดตาม Foreign Corrupt Practices Act 29 ผู้อำนวยการจะต้องรับผิด จากการออกคำสั่งให้กระทำความผิด อันเป็นการกระทำผิดโดยตรงของตน ในขณะที่หากปรากฏว่าลูกจ้างนิติบุคคลได้กระทำความผิดตาม Foreign Corrupt Practices Act และปรากฏว่ามีพฤติกรรมการยอมรับการกระทำผิดดังกล่าวของผู้แทนนิติบุคคล ก็ถือได้ว่าผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำความผิดเช่นเดียวกัน ซึ่งในกรณีเช่นนี้ถือว่าเป็นการกระทำโดยทางอ้อม ซึ่งทำให้ผู้อำนวยการจะต้องรับผิดตาม Foreign Corrupt Practices Act ทั้งนี้เนื่องจากผู้อำนวยการคือบุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคคลากรของนิติบุคคล พฤติกรรมของผู้แทนนิติบุคคลมีผลต่อการตัดสินใจกระทำความผิดของลูกจ้าง ดังนั้นเมื่อผู้แทนนิติบุคคลละเลยเพิกเฉยกับการกระทำผิดของลูกจ้างซึ่งรู้เห็น (knowledge)

^{4๖} Gellhorn, Ernest, Ibid, p. 1265 .

การกระทำความผิดดังกล่าว จึงถือได้ว่าผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดโดยทางอ้อมโดยเจตนา

อย่างไรก็ตามนอกจากการวางหลักให้ผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของบุคคล ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมการปฏิบัติงานของนิติบุคคลอื่นเป็นการกระทำความผิดทางอ้อมแล้ว หลักความรับผิดโดยทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคลในกรณีนี้ยังได้รับการขยายให้มีความหมายครอบคลุมถึง กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลรู้ถึงแผนการในการกระทำความผิด แต่ไม่ยับยั้งการกระทำความผิดดังกล่าว^{4๐} ทั้งนี้ เพราะโดยทั่วไปแล้วลูกจ้างมักจะกระทำการใดๆ ซึ่งรวมทั้งการกระทำความผิดด้วยพื้นฐานความคิดเพื่อสนองต่อความต้องการของนายจ้าง และจะพยายามแก้ไขในทันทีที่ทราบว่าการกระทำดังกล่าวขัดต่อความต้องการของนายจ้าง * ดังนั้นเมื่อผู้แทนนิติบุคคลพบการกระทำ ความผิดแล้วยังเพิกเฉยไม่จัดการใดๆ เพื่อยับยั้งการกระทำความผิดดังกล่าว ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดจากการกระทำความผิดในครั้งนั้น

อนึ่งแม้ว่าการกำหนดความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลในลักษณะ นี้จะก่อภาระแก่ผู้แทนนิติบุคคล ในการที่จะต้องรับผิดในทันทีที่พิสูจน์ได้ว่าบุคคลดังกล่าวได้มีเจตนารู้เห็น (knowledge) ในการกระทำความผิดของนิติบุคคล เนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดเฉพาะภายในขอบเขตซึ่งตนมีอำนาจในการควบคุมการบริหารงานเท่านั้น ดังนั้นเมื่อปรากฏการกระทำความผิด ผู้แทนนิติบุคคลจึงอาจนำสืบพิสูจน์ได้ว่าตนไม่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดครั้งนั้น

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์เรื่องการกระทำ ความผิดทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นจากการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนี้ มิใช่เรื่องของ การขยายหลักความรับผิดทางอาญา เนื่องจากหลักการดังกล่าวยัง คำนึงถึงเจตนาของบุคคลผู้ซึ่งกระทำความผิดตามหลักความรับผิดทางอาญาต่างๆ ไป หากแต่หลักเกณฑ์เรื่องการกระทำ ความผิดดังกล่าว เป็นวิธีการกำหนดความรับผิดแบบใหม่ โดยมีจุดประสงค์ในการเสริมสร้างประสิทธิภาพของในการป้องกันการกระทำ ความผิดของนิติบุคคล^(๕๐)

^{4๐} United States V. Wise, 370 U.S. 405, 416 (1962), Burns V. United States 286 F.2d 152, 155 (10th Cir, 1961), 18 U.S.C. s.2(9) (1976)

* 15 U.S.C.A. s.78dd - 1 To - 2 (Supp 1978)

^{๕๐} Carr V. State, 104 Ala.4, 16, 16 So.150, 154 (1893) State V. Gibert, 213 Wis. 196, 221-22, 251 N.W. 478, 487 (1933), Williams, Glanville, Ibid, pp. 866-867.

ทั้งนี้เพราะ การนำมาตรการทางอาญาดังกล่าวมาใช้กับการกระทำความผิดทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคล จะมีผลทำให้ผู้แทนนิติบุคคลพยายามหลีกเลี่ยงไม่กระทำความผิด และพยายามยับยั้งมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นภายใต้การบริหารงานของตน เพื่อหลีกเลี่ยงจากความรับผิดทางอาญา

อนึ่ง เป็นที่สังเกตได้ว่าเนื่องจากการกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคลจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อมในกรณีนี้ จะต้องมีการคำนึงถึงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์^(๕๑) ว่าอย่างไรคือการรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด ดังนั้นในรัฐบัญญัติบางฉบับ เช่น Federal Water Pollution Control Act จึงได้ระบุไว้ว่า เมื่อมีการตรวจสอบพบการกระทำความผิด คณะกรรมการตรวจสอบจะต้องมีหนังสือแจ้งการกระทำความผิดแก่ผู้แทนนิติบุคคล ทั้งนี้เพื่อเป็นการสันนิษฐานเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลว่าได้รู้เห็น (known) ถึงการกระทำความผิดแล้ว

อย่างไรก็ตามจะพบว่าศาลมิได้นำวัตถุประสงค์ของกฎหมายในเรื่องการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการป้องกันการทำความผิดมาใช้ตีความ เพื่อขยายขอบเขตของเจตนา (Intent) ให้เกินเลยไปจากเรื่องความรู้เห็นเป็นใจ (Knowledge and Willfulness)^(๕๒) ในการกระทำความผิด เพราะการขยายขอบเขตของเจตนา (Intent) นั้นกระทำได้แต่โดยผ่านกระบวนการทางนิติบัญญัติเท่านั้น^(๕๓)

ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการนำหลักรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด มาใช้ในการกระทำความผิดทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคลแทนหลักเจตนาธรรมดา เป็นวิธีการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำความผิดของรัฐวิธีหนึ่ง โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลและลูกจ้างนิติบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของตน

^{๕๑} H. Simon, Administrative Processes in Administrative Behavior : A Study of Decision-Making Organization. 3d ed., 1976. p. 129.

^{๕๒} State V. Peterson, 213 Minn. 56, 59-61, 4 N.W. 2d 286 826, 827-28 (1942), Hyde V. United States, 225 U.S. 347, 369-70 (1912)

^{๕๓} Commonwealth V. Beneficial Finance Co., 360 Mass 188, 274, 275 N. E.2d 33, 82 Cert. denied, 407 U.S. 910 914 (1971)

ค. ความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อในการกำกับดูแล (Reckless Supervision) หลักการกำหนดความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคลเรื่องนี้ เป็นมาตรการพิเศษ ซึ่งนักนิติศาสตร์ได้คิดค้นขึ้นมาแก้ไขปัญหาความแข็งกระด้างของการนำหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดชอบเด็ดขาดมาใช้กับการกระทำความผิดของนิติบุคคลและปัญหาเรื่องความยากลำบากในการพิสูจน์ ให้เห็นถึงเจตนาในการกระทำความผิดทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคล ด้วยการนำหลักเกณฑ์เรื่องประมาทเลินเล่อ (Reckless) ^(๕๔) ตามกฎหมายละเมิด เข้ามาใช้กับความรับผิดชอบทางอาญาจากการกระทำความผิดทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคล ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพของรัฐในการป้องกันการกระทำความผิดของนิติบุคคล เพราะการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของนิติบุคคลนั้น

หลักความรับผิดชอบจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อม ของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อในการกำกับดูแลนี้ ได้รับการยอมรับและบัญญัติไว้ในกฎหมาย Antitrust หลายฉบับ เช่น 40 S.E.C.589 , 592 -9 (1961) 35 S.E.C.623,626 (1954) เป็นต้น ซึ่งกฎหมายดังกล่าวนี้ได้บัญญัติให้ผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบจากการกระทำผิดซึ่งเพียงว่าเขาควรจะรู้ (should have known) ถึงการกระทำผิดซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมการบริหารนิติบุคคลของเขาหรือเขาควรจะได้รู้ (Should have known) ถึงแผนการในการกระทำผิดและมิได้กระทำการใดๆ เพื่อยับยั้งมิให้เกิดการกระทำผิดนั้น ^(๕๕)

^{๕๔} United States V. Benjamin, 328 F. 2d 854, 861-2 (2d Cir), Cert. denied, 377 U.S. 953 (1964), Van Riper V. United States, 13 F.2d 961,966 (2d Cir), Cert denied, 273 U.S. 702 (1926)

^{๕๕} Gellhorn, Ernest, Ibid, p. 1270

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการนำหลักเกณฑ์เรื่องประมาทเลินเล่อ (Reckless) มาใช้กับความรับผิดจากการกระทำความผิดโดยทางอ้อมของผู้แทนนิติบุคคล จึงเป็นวิธีการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการกระทำความผิดของรัฐ ด้วยการขยายขอบเขตความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล โดยวิธีการบัญญัติให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดจากการกระทำความผิดทางอ้อม หากเพียงเขาควรจะได้รู้ถึงการกระทำความผิดซึ่งเกิดในภายใต้การควบคุมการบริหารงานของตน หรือเขาควรจะได้รู้ถึงแผนการในการกระทำความผิดและมีได้กระทำการใดๆ เพื่อยับยั้งมิให้เกิดการกระทำความผิดนั้น

สำหรับลักษณะความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ตามกฎหมายไทยนั้น เห็นได้ว่าศาลไทยได้มีแนวโน้มในการนำหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาต่างๆ ไป มาใช้ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล^{๕๖} และเป็นที่น่าสนใจที่ศาลไทยได้วางกรอบของการกระทำความผิดในฐานะผู้แทนนิติบุคคลไว้ค่อนข้างเคร่งครัดว่าจะต้องเป็นการกระทำในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลเท่านั้น หากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล บุคคลดังกล่าวจะต้องรับผิดในฐานะส่วนตัว^{๕๗}

ดังนั้น เมื่อผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำครบองค์ประกอบซึ่งกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดและไม่มีบทกฎหมายยกเว้นความผิดหรือยกเว้นโทษแล้ว ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดทางอาญา

อย่างไรก็ตามในการพิจารณาถึงความรับผิด ของผู้แทนนิติบุคคลนั้นผู้เขียนได้แบ่งการพิจารณาการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลออกเป็น 3 ประการดังนี้

1. ผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดด้วยตนเอง
2. ผู้แทนนิติบุคคลร่วมกระทำความผิดกับผู้อื่น
3. ผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด

^{๕๖} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 981/2508, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 448/2513, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 63/2517, และ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 47/2518 เป็นต้น

^{๕๗} สุรพงษ์ อัครวราพานิช, ร้อยโท, อ่างแล้ว, หน้า 67.

1. ผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดด้วยตนเอง

ความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ผู้แทนนิติบุคคลได้มีการกระทำความผิดประกอบที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา ดังนี้

ก. มีการกระทำ หมายถึง มีการเคลื่อนไหวร่างกายหรือการไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก นั่นคือมีการกระทำการ หรืองดเว้นการที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผลโดยที่ผู้กระทำได้มีความคิด, ตกลงใจ, และลงมือกระทำความผิดแล้ว

ข. การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายนอก ของความผิดเรื่องนั้นๆ คือมีผู้กระทำความผิด มีการกระทำความผิด และมีวัตถุแห่งการกระทำความผิด

ค. การกระทำผิดครบองค์ประกอบภายใน ของความผิดเรื่องนั้นๆ นั่นคือโดยส่วนใหญ่ผู้กระทำความผิดจะต้องมีเจตนาหรือประมาทในการกระทำความผิด เว้นแต่ในบางกรณีที่ถูกกฎหมายได้กำหนดเฉพาะให้มีความรับผิดแม้ในกรณี ซึ่งไม่มีเจตนาหรือมิได้ประมาทในการกระทำความผิด *

ง. ผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำตามหลัก ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล นั่นก็คือผลซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดนั้นมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับการลงมือกระทำความผิด ไม่ว่าจะ เป็นไปตามทฤษฎีผลธรรมดา ทฤษฎีเงื่อนไข ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม หรือทฤษฎีอื่นใด

ดังนั้น เมื่อปรากฏว่าผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำความผิดครบตามองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดแล้วผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิด เช่นเดียวกับบุคคลอื่นๆซึ่งกระทำความผิดทางอาญาทั่วไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลมีสถานะเป็นบุคคลซึ่งกระทำและแสดงเจตนาแทนนิติบุคคล ดังนั้นเมื่อปรากฏการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล จึงมักปรากฏการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลร่วมกับนิติบุคคลอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น กรรมการผู้จัดการของบริษัทออกเช็คสั่งจ่ายเงินในนามของบริษัทโดยเจตนามิให้มีการใช้เงินตามเช็ค ถือว่ากรรมการผู้จัดการของบริษัทได้ร่วมกันกับบริษัทกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2497 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 63/2512) ผู้จัดการบริษัทจำกัดโฆษณาหลอกขายที่ดินแก่ประชาชน แม้มีผู้สั่งจองจะยังไม่ชำระเงินและมีผู้ซื้อเพียงรายเดียวที่แจ้งความร้องทุกข์ ก็เป็นความผิด

* ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 วรรคแรก

ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 343 และบริษัทก็มีความผิดตามมาตรา^{นี้}ด้วย ศาลลงโทษจำคุกผู้จัดการ และปรับบริษัทจำกัด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 47/2518) หรือจำเลยเป็นผู้ดูแลกิจการปืมน้ำมันของห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลซึ่งได้ขายน้ำมันดีเซลโดยกำหนดให้ผู้ซื้อสินค้าอื่นด้วย อันเป็นความผิดตามพระราชกำหนดแก้ไขและป้องกันภาวะขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2516 ถือได้ว่าจำเลยเป็นตัวการร่วมกระทำความผิดกับห้างหุ้นส่วนจำกัดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 83 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4058/2524)

2. ผู้แทนนิติบุคคลมีส่วนร่วมกระทำความผิด กับนิติบุคคล
 หมายความว่า รัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่าผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำความผิดร่วมกับนิติบุคคล โดยผู้แทนนิติบุคคลมิได้ลงมือกระทำหรือแสดงเจตนาแทนนิติบุคคลโดยตรง ซึ่งลักษณะ "การมีส่วนร่วมกระทำผิด" ตามกฎหมายไทยจำแนกได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

- ก. ร่วมกระทำความผิดด้วยกัน หรือที่เรียกว่า "ตัวการ"
- ข. ก่อให้นิติบุคคลกระทำความผิด หรือที่เรียกว่า "ผู้ใช้"
- ค. ช่วยเหลือให้ความสะดวกแก่การที่นิติบุคคลกระทำความผิด หรือที่เรียกว่า "ผู้สนับสนุน"

ดังนั้น เมื่อผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดร่วมกับบุคคลอื่น ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดชอบในฐานะ ตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน ^(๕๘)

ก. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบในฐานะตัวการ
 คือการที่ผู้แทนนิติบุคคลร่วมในการกระทำความผิดกับนิติบุคคล โดยที่ผู้แทนนิติบุคคลบุคคลเหล่านั้นต่างรู้การกระทำของนิติบุคคล และประสงค์ถือของการกระทำของนิติบุคคลเป็นการกระทำของตนด้วย ไม่ว่าจะในขณะกระทำนั้นผู้แทนนิติบุคคลจะได้ร่วมกันกระทำทั้งหมด ร่วมกันเป็นบางส่วน หรือเพียงแบ่งหน้าที่กับนิติบุคคลกันในการกระทำความผิด ตัวอย่างเช่น นายอำเภอมีหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 118 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 มาตรา 40 วรรค 3 ที่จะต้องตรวจตราและจัดการรักษาทางบก ทางน้ำ ให้ไปได้โดยสะดวกตามที่จะเป็นไปได้ทุกฤดูกาล จึงมีอำนาจประกาศห้ามรถยนต์วิ่งรับส่งผู้โดยสารในเส้นทางที่กำลังก่อสร้าง เพื่อป้องกันอันตรายแก่ผู้โดยสาร และอำนวยความสะดวกในการก่อสร้างให้เสร็จโดยรวดเร็ว จำเลยที่ 1 ทราบคำสั่งดังกล่าวแล้ว ยังฝ่าฝืนเดินรถรับส่งผู้โดยสารในเส้นทางนั้น

^{๕๘} สุรพงศ์ อิศวรพานิช, ร้อยโท, อ้างแล้ว, หน้า 76-86.

จึงมีความผิดตามประเพณีกฎหมายอาญามาตรา 368 และเนื่องจากจำเลยที่ 1 เป็นนิติบุคคล แสดงเจตนาออกโดยจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 เป็นคนขับรถได้ปฏิบัติตามคำสั่งของจำเลยที่ 2 จึงถือว่าจำเลยทั้งสามร่วมกันกระทำความผิด

จำเลยที่ 2 และที่ 3 เป็นกรรมการผู้จัดการและกรรมการของบริษัทจำเลยที่ 1 ร่วมกันลงชื่อสั่งจ่ายเงินในเช็คแทนจำเลยที่ 1 ตามระเบียบข้อบังคับของบริษัท จำเลยทั้งสามเป็นตุลาการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2477 มาตรา 3 ศาลจำคุกจำเลยที่ 2, ที่ 3 และปรับจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นนิติบุคคล (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 59/2507) และในกรณีเดียวกันหากบริษัทนิติบุคคลดังกล่าวมีจำเลยที่ 4 และที่ 5 ซึ่งเป็นกรรมการของบริษัทหากบุคคลดังกล่าวมิได้ลงชื่อในเช็คแต่ได้ประชุม และลงมติให้จำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 ลงชื่อในเช็คจำเลยที่ 4 และจำเลยที่ 5 ต้องรับผิดชอบร่วมกับจำเลยที่ 2 และจำเลยที่ 3 ในฐานะเป็นตุลาการ

ข. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบในฐานะผู้ใช้ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 84 *

คือกรณีที่ผู้แทนนิติบุคคลได้ก่อให้เกิดบุคคลอื่นกระทำความผิดของนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดชอบในฐานะผู้ใช้ ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้แทนนิติบุคคลได้ใช้ให้ลูกจ้างเบิกความเท็จ ผู้แทนนิติบุคคลและนิติบุคคลอาจมีความผิดเป็นผู้ใช้ได้ ถ้าการใช้ให้กระทำความผิดนั้นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล และนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากความเท็จนั้น หรือผู้แทนของบริษัทรับเหมาก่อสร้างได้สั่งให้คนงานฯ ก่อสร้างอาคารรुक้าเข้าไปในที่ดินของผู้อื่น ซึ่งบริษัทก็ทราบดีว่าไม่มีอำนาจที่จะกระทำได้ หากคนงานได้เข้าไปในที่ดินของผู้อื่นเพื่อทำการก่อสร้างอาคาร ผู้แทนและบริษัทอาจต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นผู้ใช้

ค. กรณีซึ่งผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบในฐานะผู้สนับสนุน ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 86

คือกรณีที่ผู้แทนนิติบุคคลได้ให้ความช่วยเหลือ หรือให้ความสะดวกแก่นิติบุคคลในการกระทำความผิดโดยเจตนา ไม่ว่าจะได้กระทำก่อนหรือขณะกระทำความผิด และไม่ว่านิติบุคคลจะรับรู้ถึงการช่วยเหลือหรือไม่ ผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบในนามผู้สนับสนุน หรือในกรณีความผิดซึ่งความเป็นนิติบุคคลเป็นคุณสมบัติของผู้กระทำผิด ตัวอย่างเช่น ในพระราชบัญญัติบางฉบับซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของผู้กระทำผิดว่ามีได้เฉพาะ

* ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติเกี่ยวกับการใช้ให้กระทำความผิดได้ 2 กรณีคือ

1. การก่อให้เกิดผู้อื่นได้กระทำความผิดโดยวิธีการต่างๆ ไป (มาตรา 84)
2. การก่อให้เกิดผู้อื่นต่างๆ ไปให้กระทำความผิดโดยโฆษณาหรือประกาศ (มาตรา 85)

แก่นิติบุคคลเท่านั้น ดังนั้นหากปรากฏว่าผู้แทนนิติบุคคลได้ร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลก็ไม่อาจรับผิดในฐานะตัวการ เนื่องจากมิได้มีคุณสมบัติตามที่กฎหมายต้องการจะลงโทษ ดังนั้นผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดในฐานะผู้สนับสนุนการกระทำความผิดของนิติบุคคล

3. ผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด หลักความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล อันเนื่องจากเจตนาซึ่งรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนี้เป็นมาตรการพิเศษ ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติขึ้นไว้ในลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกฎหมายบางฉบับ เช่น พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 และพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เป็นต้น หลักความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลประเภทนี้ได้รับการบัญญัติขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการเพิ่มประสิทธิภาพของรัฐ ในการป้องกันปัญหาการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคล ด้วยการกำหนดความรับผิดแก่ผู้แทนนิติบุคคลซึ่งได้รู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมการบริหารของตน ทั้งนี้เนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลคือบุคคลซึ่งมีอำนาจหน้าที่โดยตรง ในการควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลการใช้มาตรการทางอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคลจึงเป็นการกระตุ้นเตือน มิให้ผู้แทนนิติบุคคลออกคำสั่งให้มีการกระทำความผิดตามกฎหมาย อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการใช้นโยบายในการป้องกันการกระทำความผิดของนิติบุคคล ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดทางอาญาของตน อย่างไรก็ตามเนื่องจากลักษณะความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งรู้เห็นเป็นใจ ในการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นภายใต้การควบคุมการบริหารงานของตนนั้น ความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลขึ้นอยู่กับเจตนา คือความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดเป็นสำคัญ และเนื่องจากนิติบุคคลในสมัยปัจจุบันมักจะมีขนาดใหญ่มีระบบสายงานบังคับบัญชาการบริหารงานของนิติบุคคล เป็นขั้นเป็นตอน ประกอบกับปัญหาเจตนาในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลเป็นเรื่องเฉพาะซึ่งอยู่ในความรับรู้ของบุคคล ซึ่งกระทำความผิดแต่ฝ่ายเดียว และสร้างความยากลำบากแก่รัฐเป็นอย่างมากในการชี้ให้เห็นถึงเจตนาอันเป็นความผิดของจำเลย ดังนั้นรัฐจึงได้นำมาตรการทางพยานหลักฐานเข้ามาช่วยลดภาระในการพิสูจน์ความผิด ด้วยการวางบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล และเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถนำพยานหลักฐานนำสืบแก้ตัวว่า ตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การกระทำความผิด ตัวอย่างเช่น ตามพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้า และป้องกันการผูกขาด

พ.ศ. 2522 มาตรา 47* บัญญัติว่า

"ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับพระราชบัญญัติ
นี้เป็นนิติบุคคล กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือ
ผู้แทนของนิติบุคคลนั้น ต้องรับผิดที่บัญญัติไว้สำหรับ
ความผิดนั้นๆ ด้วยเว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำ
นั้นได้กระทำโดยที่ตนมิได้รู้เห็น หรือยินยอมด้วย"

สรุป ในทางปฏิบัติศาลไทยได้มีแนวโน้มในการนำหลักเกณฑ์
ในการพิจารณาการกระทำความผิดอาญาต่างๆ ไป มาใช้กับการกระทำความผิดของผู้แทน
นิติบุคคล ดังนั้นผู้แทนนิติบุคคลจึงอาจกระทำความผิดด้วยตนเอง หรือร่วมกับบุคคลอื่นใน
การกระทำความผิดไม่ว่าจะอยู่ในงานตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุน อย่างไรก็ตามได้มี
บทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับ ซึ่งได้นำหลักการเรื่องผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นเป็นใจในการ
กระทำความผิด ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมบริหารงานของนิติบุคคลมาใช้ และเนื่องจาก
ความยากลำบากในการพิสูจน์ให้เห็นถึงเจตนาในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคล จึง
ได้มีการนำหลักเกณฑ์ของกฎหมายพยานหลักฐานเรื่องการผลักภาระการพิสูจน์มาใช้ ด้วย
การกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาแก่ของผู้แทนนิติบุคคล

---

* นอกจากนี้ยังปรากฏตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505, พระราช
บัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2518, พระราชบัญญัติประกอบอาชีพงานก่อสร้าง พ.ศ. 2522, พระราช
บัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522, พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนทำงาน พ.ศ.
2528, พระราชบัญญัติประกอบธุรกิจเงินทุน, ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์
พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติส่งเสริมการอนุรักษ์
พลังงาน พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2535, พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ
พ.ศ. 2535 เป็นต้น

2.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล
 นอกจากนิติบุคคลจะประกอบไปด้วยผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งทำหน้าที่เป็น
 เสมือนมันสมองของนิติบุคคล (Brain of the Company) ตามที่ได้กล่าวถึงอย่าง
 ละเอียดในข้อ 2.2 แล้วนิติบุคคลยังประกอบไปด้วยบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เสมือน
 แขนงขาของนิติบุคคล (Hands of the Company) และเนื่องจากที่บุคคลดังกล่าวมีหน้าที่
 ในการจัดการงานต่างๆ ไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลตามที่ได้รับมอบหมาย และอยู่ภายใต้
 การบังคับบัญชาของผู้แทนนิติบุคคล บุคคลเหล่านี้จึงเรียกชื่อได้ว่าเป็นบุคคลอื่นนอกจากผู้แทน
 นิติบุคคล อย่างไรก็ตามแม้ว่าบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลเหล่านี้ จะมีได้มีหน้าที่ในการ
 ควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล แต่บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลก็มีหน้าที่ในการจัด
 การงาน เพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ดังนั้นเมื่อบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำ
 ความผิดทางอาญาเพื่อประโยชน์แก่นิติบุคคล จึงเกิดปัญหาที่น่าสนใจว่าบุคคลดังกล่าวจะมี
 ความรับผิดชอบทางอาญาจากการกระทำผิด ซึ่งมีได้มีวัตถุประสงค์ในการกระทำเพื่อ
 ประโยชน์ตนเองหรือกระทำผิดตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาหรือไม่ และขอบเขตของ
 ความรับผิดชอบจะเป็นเช่นไร

ในการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลอื่น นอกจากผู้แทนนิติบุคคลนั้น
 มีประเด็นสำคัญ ซึ่งน่าสนใจในทำนองเดียวกันกับการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของ
 ผู้แทนนิติบุคคล ดังนี้

1. ปัญหาเรื่องความหมายของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล
2. ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการกระทำผิดของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทน

นิติบุคคล

2.2.2.1 ปัญหาเรื่องความหมายของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล
 เนื่องจากนิติบุคคลมีลักษณะเป็นองค์การ (Organization)
 ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลสำคัญแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้แทนนิติบุคคล และบุคคลอื่น
 นอกจากผู้แทนนิติบุคคล และจากการพิจารณาถึงขอบเขตของผู้แทนนิติบุคคลอย่างละเอียด
 ตามข้อ 2.2.1.1 แล้ว ได้ความว่าผู้แทนนิติบุคคล คือบุคคลซึ่งทำหน้าที่ในการกำหนด
 นโยบายและควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคล ทั้งนี้โดยไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะอยู่
 ในฐานะซึ่งเรียกชื่อว่าอะไรจะมีสถานภาพเป็นเจ้าของนิติบุคคล หรือมีอำนาจในการควบคุม
 การบริหารงานทั้งหมดของนิติบุคคลหรือไม่ ดังนั้นจึงทำให้เห็นขอบเขตของบุคคลอื่นนอกจาก
 ผู้แทนนิติบุคคลอย่างคร่าวๆ ว่า บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล หมายความว่าบุคคลซึ่ง
 ทำหน้าที่ในการจัดการงานทั่วไปของนิติบุคคลตามที่ได้รับมอบหมาย และอยู่ภายใต้การ

ควบคุมของผู้แทนนิติบุคคล เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของนิติบุคคลบรรลุผลตามเป้าหมายวัตถุประสงค์แห่งการจัดตั้งนิติบุคคลนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการพิจารณาว่าบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะใดบ้างซึ่งจะถือได้ว่าเป็นบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลนั้น จะเห็นได้ว่า Lord Denning ได้วางขอบเขตแบ่งระหว่างผู้แทนนิติบุคคลและบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล ไว้อย่างน่าสนใจในคดี H.L.Bolton(Engineering) Co.Ltd.V.T.J Graham & Sons Ltd.1957^(๕๐) ดังนี้

"...บุคคลบางคนในนิติบุคคลเป็นเพียงลูกจ้าง (Servants) หรือตัวแทน (Agents) เท่านั้น ซึ่งไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นผู้แทน (Represents) ของนิติบุคคลได้..."

นอกจากลูกจ้าง^(๕๐) (Servants) และตัวแทน^(๕๑) (Agents) แล้วศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกา ยังได้ตัดสินว่าบุคคลในฐานะต่อไปนี้ คือ คนงาน (Employees)^(๕๒) พนักงานขาย(Salesmen)^(๕๓) เสมียน(Clerical Workers)^(๕๔) พนักงานขับรถ (Truck Drivers)^(๕๕) และกรรมกร (Manual Laborers)^(๕๖) มีฐานะเป็นบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล

^{๕๐} QB at 172

^{๕๑} New York Central & Hudson River R.R. V. United States 212 V.S. 481 (1909)

^{๕๑} Commonwealth V Benifical Finance Co., 360 Mass. 188, 276-84,275 N.E 2d 33, 83-86, cert. denied, 407 U.S. 910, 914 (1971)

^{๕๒} Standard Oil Co.V. United States, 307 F. 2d 120, 127 (5th Cir. 1962)

^{๕๓} United States V. George F.Fish, 154 F. 2d 798 (2d Cir), Cert. denied, 328 U.S. 869 (1946)

^{๕๔} Riss & Co. V.United States, 262 F. 2d 245 8th Cir, (1958)

^{๕๕} United States V. Harry L Young & Sons, 464 F 2d 1295 10th Cir (1972)

^{๕๖} United States V. Illinos Cent. R.R. 303 U.S. 239 (1938)

ฉะนั้น บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลตามแนวกฎหมาย Common Law จึงหมายความว่าบุคคลซึ่งมิได้มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และควบคุมการบริหารงานของนิติบุคคลหากแต่มีหน้าที่จัดการงานทั่วไปของนิติบุคคล ตามที่ได้รับมอบหมาย และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้แทนนิติบุคคล เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของนิติบุคคลบรรลุผลตามเป้าหมายวัตถุประสงค์แห่งการจัดตั้งนิติบุคคลนั้น ทั้งนี้โดยไม่คำนึงว่าบุคคลดังกล่าวจะอยู่ในฐานะซึ่งมีชื่อเรียกว่าอย่างไร

สำหรับการกำหนดขอบเขตของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล ตามกฎหมายไทยนั้น เนื่องจากมีการให้นิยามของคำว่าผู้แทนนิติบุคคลไว้ว่า หมายถึงบุคคลซึ่งมีอำนาจจัดการแทนนิติบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นผู้แทนนิติบุคคลจึงได้แก่บุคคลซึ่งมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลตามข้อบังคับ ตราสารจัดตั้ง หรือข้อบังคับอื่นๆ ซึ่งกฎหมายให้อำนาจในการจัดตั้งนิติบุคคลนั้นๆ อันเป็นการนำหลักเกณฑ์ทางแพ่งมาใช้ในคดีอาญา เมื่อแปลความในนัยกลับกัน บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลจึงมีความหมายถึง บุคคลใดๆ ซึ่งมิได้มีชื่อปรากฏว่าเป็นผู้แทนนิติบุคคลตามข้อบังคับ, ตราสารจัดตั้ง หรือข้อบังคับอื่นๆ ซึ่งกฎหมายให้อำนาจในการจัดตั้งนิติบุคคลนั้นๆ ทั้งนี้โดยไม่คำนึงว่าบุคคลดังกล่าวจะดำรงตำแหน่งอยู่ในฐานะซึ่งเรียกชื่ออย่างไร ดังปรากฏตามตัวอย่างซึ่งศาลฎีกาได้เคยพิพากษาให้บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล เช่น ลูกจ้าง, พนักงาน, ตัวแทน, ผู้ดูแลกิจการ, ผู้ตรวจสอบ ต้องรับผิดเมื่อปรากฏว่าเป็นผู้กระทำความผิด แม้จะอ้างว่าได้กระทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 768/2529

"ลูกจ้างของนิติบุคคลขอให้ตำรวจยึดรถป็นเงินของโจทก์ จากผู้ที่เช่ารถจากโจทก์ เพราะผู้นั้นเป็นลูกหนี้นิติบุคคล ทั้งที่ควรรู้ที่อยู่ว่าเป็นรถของใคร ลูกจ้างนั้นทำละเมิด ในระหว่างทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล นิติบุคคล ต้องรับผิดในฐานะผู้ทำความเสียหายขึ้นตามมาตรา 76 กรณีไม่ต้องด้วยมาตรา 451 ตำรวจที่ยึดรถตามคำสั่ง ผู้บังคับบัญชาไม่ต้องรับผิด"

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4058/2524

"จำเลยเป็นผู้ดูแลกิจการปั๊มน้ำมันของห้างหุ้นส่วน ผู้จัดการและจำเลยได้ขายน้ำมันดีเซลโดยกำหนดให้ผู้ซื้อต้องซื้อสินค้าอื่นด้วย อันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2522 ลงวันที่ 30 มีนาคม 2522 ข้อ 17 (2) และเป็นความผิดตามพระราชกำหนดแก้ไขและป้องกันภาวะการขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2516 มาตรา 3, 8 เห็นว่าการที่คำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 1/2522 ให้ความหมายของผู้จำหน่ายน้ำมันว่า หมายความว่าสถานีบริการ หรือร้านค้าน้ำมันเชื้อเพลิง และหากสถานีบริการ หรือร้านค้าน้ำมันเชื้อเพลิงนั้น ดำเนินการ โดยนิติบุคคลก็ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้จำหน่ายน้ำมัน มิได้กำหนดเอาเฉพาะนิติบุคคลเท่านั้นที่จะ ดำเนินการเป็นสถานีบริการ หรือร้านค้าน้ำมันเชื้อเพลิงได้ สำหรับคดีนี้แม้จะได้ความว่าห้างหุ้นส่วน จำกัด สหมิตรภาคใต้เป็นผู้ดำเนินการสถานีบริการปั๊มน้ำมันสหมิตรภาคใต้ อันถือว่าเป็นผู้จำหน่ายน้ำมันก็ตาม การที่จำเลย ซึ่งเป็นผู้ดูแลบริการปั๊มน้ำมันของห้างหุ้นส่วนจำกัดดังกล่าว ได้กระทำความผิดตามบทกฎหมายข้างต้นนั้นย่อมถือได้ว่าเป็นตัวการ ผู้ร่วมกระทำผิดกับห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้นด้วย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83"

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 686/2531

"บริษัทจำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ในฐานะกรรมการทำหนังสือมอบอำนาจทั่วไปให้จำเลยที่ 5 ลงนามแทนในธุรกิจหลายอย่าง รวมทั้งลงนามในเช็คสั่งจ่ายเงินและฝากเงินตามระบบบัญชีเดินสะพัดของบริษัท ไม่ใช่เจาะจงเฉพาะเช็คพิพาท ฉะนั้นการที่จำเลยที่ 5 ออกเช็คพิพาทแทนจำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ไม่มีส่วนร่วมออกเช็คด้วย จึงถือได้ว่าจำเลยที่ 2 ที่ 3

ที่ 4 ได้ร่วมกับจำเลยที่ 1 และจำเลยที่ 5 กระทำ
ความผิดตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจาก
การใช้เช็ค พ.ศ. 2497"

อนึ่ง มีข้อนำสั่งเกิดว่าขอบเขตของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมาย
ไทยค่อนข้างกว้าง เมื่อมีการเปรียบเทียบกับแนวความคิดของกฎหมาย Common Law
ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายไทยได้นำแนวความคิดทางแพ่งมาใช้ในการกำหนดขอบเขตของผู้แทน
นิติบุคคลในคดีอาญา ^(๕๗) ซึ่งหลักกฎหมายดังกล่าวมีลักษณะซึ่งต้องการความชัดเจนใน
ทางพยานหลักฐาน ด้วยการระบุชื่อบุคคลซึ่งมีอำนาจแสดงเจตนาของนิติบุคคลไว้อย่างชัด
เจน หากแต่วิธีการดังกล่าวไม่สามารถใช้ได้ผลจริงในการปฏิบัติทั้งนี้เนื่องจากโดยปกติ
แล้วการบริหารงานนิติบุคคลหลายๆ ประเภท ผู้แทนนิติบุคคลมักจะไม่ได้เข้ามาบริหาร ^(๕๘)
และบุคคลซึ่งทำหน้าที่บริหารงานนิติบุคคลอย่างแท้จริงก็มิได้มีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล

2.2.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการกระทำความผิดทางอาญาของบุคคล อื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล

แม้ว่าบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลจะมีสถานะเป็นเพียงผู้
ซึ่งทำหน้าที่ในการจัดการงานทั่วไปของนิติบุคคล ตามที่ได้รับมอบหมายและอยู่ภายใต้การ
ควบคุมดูแลของผู้แทนนิติบุคคล หากแต่เมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิดของนิติบุคคล
บุคคลดังกล่าวย่อมไม่อาจยกข้อแก้ตัวเรื่องการกระทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ^(๕๙) หรือ
กระทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชามาปฎิเสธความรับผิดชอบทางอาญาของตน ^(๖๐) ดังนั้น
เมื่อบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดทางอาญา จึงต้องมีความรับผิดชอบเป็นการ
ส่วนตัวเช่นเดียวกับผู้แทนนิติบุคคล ดังที่ปรากฏตามคำพิพากษาของศาลฎีกาสหรัฐอเมริกา
ในคดี Commonwealth V. Beneficial Finance Co. 1971 ^(๖๑) ซึ่งศาลได้
พิพากษาให้ลูกจ้างร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคล จากการกระทำความผิดซึ่งลูกจ้างของนิติบุคคล

^{๕๗} สุรพงศ์ อัครวาณิช, ร้อยโท, อ่างแล้ว, หน้า 20

^{๕๘} สุขุม ศุภนิตและคณะ, อ่างแล้ว, หน้า 89

^{๕๙} Gellhorn, Ernest, Ibid, p. 1259

^{๖๐} T. Taylor, "Nuremberg and vietnam : An American
Tragedy" pp. 42-57

^{๖๑} 360 Mass 188, 275 N.E.2d 33,83 (1971), Cert. denied,
407 U.S. 910, and cert denied, 407 U.S. 914 (1972)

ได้ตัดสินใจบนข้าราชการเพื่อประโยชน์ในกิจการของนิติบุคคล แม้ว่าการกระทำความผิดครั้งนั้นมิได้อยู่ในความรู้เห็นของคณะกรรมการ (Board of Directors) หรือผู้บริหารระดับสูง (High Managerial Agents) ก็ตาม

ในการพิจารณาถึง ความรับผิดทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลอาจแยกพิจารณาเป็น 2 ประการ ดังนี้

1. บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดด้วยตนเอง
2. บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดร่วมกับบุคคลอื่น

1. บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดด้วยตนเองนั้น คือบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลได้มีการกระทำความผิดด้วยตนเองนั้น ตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา คือได้มีการกระทำไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวร่างกาย, การงดเว้นหรือการละเว้น การกระทำนั้นครบ "องค์ประกอบภายนอก" และ "องค์ประกอบภายใน" ของความผิดเรื่องนั้นๆ, และผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล * ตัวอย่างเช่น ลูกจ้างของนิติบุคคลขอให้ตำรวจยึดรถปิ่นเงินของโจทก์จากผู้ที่เข้ารถจากโจทก์ เพราะผู้นั้นเป็นลูกหนี้นิติบุคคลทั้งที่ควรรู้หรือรู้ว่าเป็นรถของใคร ลูกจ้างนั้นทำละเมิดในระหว่างทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล จึงต้องรับผิดจากการกระทำความผิดของตนร่วมกับนิติบุคคล (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 768/2529)

2. บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดร่วมกับบุคคลอื่นซึ่งลักษณะ "การร่วมกระทำความผิด" ตามกฎหมายไทยนี้พอจะจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- ก. ได้ร่วมกระทำความผิดด้วยกัน (ตัวการ)
- ข. ได้ก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิด (ผู้ใช้)
- ค. ได้ช่วยเหลือให้ความสะดวก แก่การที่ผู้อื่นกระทำความ

ผิด (ผู้สนับสนุน)

ดังนั้น เมื่อบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดร่วมกับบุคคลอื่นจึงต้องรับผิดในฐานะที่เป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุน

---

* รายละเอียดโปรดดู ข้อ 2.1.2 ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคล

ก. กรณีซึ่งบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบในฐานะตัวการ คือการที่บุคคลอื่น นอกจากผู้แทนนิติบุคคลร่วมกระทำความผิดกับผู้อื่นโดยมีเจตนาในการกระทำความผิดร่วมกัน บุคคลผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบในฐานะที่เป็นตัวการ ตัวอย่างเช่น ลูกจ้างของนิติบุคคล 2 คนได้ร่วมกันปลอมและใช้เอกสารราชการเท็จ เพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล ลูกจ้างทั้งสองจะต้องร่วมรับผิดชอบในฐานะที่เป็นตัวการ

ข. กรณีซึ่งบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบในฐานะผู้ใช้ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 84

คือการที่เมื่อบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล ได้ก่อให้เกิดผู้อื่นกระทำความผิดของนิติบุคคล บุคคลผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบในฐานะผู้ใช้ เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น สมุห์บัญชีใช้ให้พนักงานธนาคารฉ้อโกงบัญชีเงินฝากลูกค้า เพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล สมุห์บัญชีจึงต้องรับผิดชอบในฐานะผู้ใช้

ค. กรณีซึ่งบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลต้องรับผิดชอบในฐานะผู้สนับสนุนตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 86

คือการที่บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลได้ให้ความช่วยเหลือ หรือให้ความสะดวกแก่ผู้อื่นในการกระทำความผิดโดยเจตนา ไม่ว่าจะได้กระทำก่อนหรือขณะกระทำความผิด และไม่ว่ากระทำความผิดจะได้รู้ถึงการช่วยเหลือหรือไม่ บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในฐานะผู้สนับสนุน ตัวอย่างเช่น ลูกจ้างนิติบุคคลทราบว่าผู้จัดการแจ้งบัญชีรายรับของบริษัทเท็จ เพื่อหลีกเลี่ยงภาษีอันเป็นการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบแก่นิติบุคคล และช่วยปกปิดการกระทำความผิดดังกล่าว ลูกจ้างนิติบุคคลมีความผิดฐานเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิดฐานฉ้อโกงภาษี

สรุปศาลได้นำหลักเกณฑ์ ในการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาที่ว่าไปมาใช้กับการกระทำความผิดของบุคคลอื่นๆ นอกจากผู้แทนนิติบุคคลซึ่งเกิดขึ้นในขณะจัดการงานของนิติบุคคล โดยที่เมื่อปรากฏว่าบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำความผิดทางอาญาไม่ว่าบุคคลดังกล่าวจะได้ลงมือกระทำความผิดเองเพียงลำพัง หรือได้กระทำความผิดร่วมกับบุคคลอื่น บุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในผลของการกระทำความผิดของตน

อนึ่ง เป็นที่สังเกตว่าหลักเกณฑ์ เรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคลนี้ เป็นหลักความรับผิดชอบซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดซึ่งเกิดขึ้นในขณะจัดการงานนิติบุคคลของตนเอง หลักเกณฑ์ เรื่องความรับผิดชอบของบุคคลอื่น

นอกจากผู้แทนนิติบุคคล จึงแตกต่างจากหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล คือ นอกจากผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดในผลของการกระทำความผิดของตนแล้ว บุคคลดังกล่าวยังต้องรับผิดในผลการกระทำความผิดของนิติบุคคล ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏว่ามีการนำหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการกระทำความผิดทางอ้อม (Indirect Act) มาใช้ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของบุคคลอื่นนอกจากผู้แทนนิติบุคคล

2.3 เปรียบเทียบหลักความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability), ความรับผิดเพื่อบุคคล (Vicarious Liability) และความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล (Corporate Representative Liability)

เนื่องจากทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล และผู้แทนนิติบุคคลมีความข้องเกี่ยวกับทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาด และทฤษฎีความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในส่วนแนวคิดทางทฤษฎีและพัฒนาการของกฎหมาย ดังนั้นในข้อ 2.4 จึงได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability), ความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) และความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล (Corporate Representative Liability) โดยจะศึกษาทั้งในส่วนแนวความคิดทางทฤษฎี และแนวทางของกฎหมายซึ่งนำมาใช้ในประเทศไทย

2.3.1 ความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability)

Williams Glanville ได้กล่าวถึงความรับผิดเด็ดขาดว่า "Offences not requiring fault are said to be offences of strict, or absolute liability" ⁽⁷²⁾

หลักการเรื่องความรับผิดเด็ดขาดในทางอาญานี้ ได้พัฒนามาจากกฎหมายลักษณะละเมิด ซึ่งมีจุดประสงค์ในการกำหนดตัวผู้รับผิดเพื่อเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิด ด้วยการกำหนดความรับผิดแก่ผู้กระทำโดยไม่คำนึงถึงเจตนา อย่างไรก็ตามในระยะต้นๆ ของการนำแนวความคิดเรื่องความรับผิดเด็ดขาดมาใช้ในกฎหมายอาญายังไม่ได้รับการยอมรับมากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากนักนิติศาสตร์ในยุคนั้นมุ่งที่จะคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา ซึ่งมีขึ้นเพื่อจัดวางกฎเกณฑ์และกติกากฎของสังคม ดังนั้นโทษทางอาญาจึงควรใช้กับบุคคล ซึ่งกระทำความผิดโดยมีองค์ประกอบทางจิตใจที่ตำหนิได้เท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นโทษทางอาญามิควรถูกกำหนดขึ้นเพื่อชดเชยความเสียหายอันเกิด

⁷² Williams, Glanville. Tetxtbook Of Criminal Law. London : Stevens and Sons Limited, 1978. p. 905

จากการกระทำความผิด * จึงกล่าวได้ว่านับแต่อดีตจนถึงในศตวรรษที่ 19 นั้น แนวความคิดเรื่ององค์ประกอบทางจิตใจซึ่งนำตาหนีหรือ mens rea มีอิทธิพลอย่างสูงต่อ ระบบกฎหมายอาญา จนถือว่า Mens Rea เป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานของระบบยุติธรรมทาง อาญา (The Foundation of all Criminal Jusctice) ⁽⁷³⁾ ดังนั้น รัฐบาลอังกฤษซึ่งกำหนดความรับผิดเด็ดขาดในยุคแรกๆ จึงไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร ดังที่ ท่าน Jusctice Coke J ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

"Acts of parliament are to be so construed as no man that is innocent, or free from injury or wrong, He by a literal construction punished or endamaged"⁽⁷⁴⁾

อย่างไรก็ตามในปลายศตวรรษที่ 19 ศาลได้เปลี่ยนแนวการพิจารณาพิพากษา โดยมีแนวโน้มในการยอมรับรัฐบาลอังกฤษเรื่องความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) เพิ่มมากขึ้น โดยในปี 1889 ศาลอังกฤษได้ตัดสินคดีที่ถือเป็นบรรทัดฐานในการลงโทษ ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) ไว้ในคดี Tolson

---

* The object of the criminal law is to secure compliance with rules of behaviour, primary through the treat of punishment if they are broken ; and it seems logically to follow that punishment should not even negligent. Criminal punishment is not a transfer of a loss that has already ocured it is an evel delibrately created by the law for imposition upon offenders, and has no rational foundation if the offence could not have been avoided.

⁷³ Cockburn C J. กล่าวไว้ในคดี Sleep (1861) 8 Cox at 477

⁷⁴ กล่าวไว้ในคดี Margate Pier Co. v. Hannam (1819) 3 B & Ald. at 270, 106 ER at 663

โดยศาลได้อ้างเหตุผลเกี่ยวกับแนวความคิดของกฎหมายในการคุ้มครองสังคม* (Social Legislation) ซึ่งเป็นปรัชญาในการใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคม โดยผ่อนผันให้มีการใช้กฎหมายซึ่งค่อนข้างจะรุนแรงบางประเภท เช่นการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจได้ และในปี 1888 ศาลได้ลงโทษจำคุกจำเลยซึ่งกระทำผิดรัฐบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) ไว้ในคดี Mikado **

ด้วยผลของการยอมรับรัฐบัญญัติเรื่องความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) ในคดีข้างต้น ทำให้เกิดบรรทัดฐานคำพิพากษาในการยอมรับให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิดตามบทบัญญัติเรื่องความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) นี้ อย่างไรก็ตาม เหตุผลในการลงโทษผู้กระทำความผิดตามบทบัญญัติเรื่องดังกล่าวก็มีได้มีอะไรมากไปกว่าการตัดสินลงโทษไปตามบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น (Raison d'Etat) และด้วยผลของการที่ศาลยอมรับรัฐบัญญัติเรื่องความรับผิดเด็ดขาดในคดีดังกล่าวข้างต้น ทำ

---

* Social Legislation เป็นแนวความคิดซึ่งมุ่งจะใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมอันส่งผลให้มีการตรากฎหมายใหม่ ๆ ขึ้นหลายลักษณะ เช่นกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (Protects Consumers), กฎหมายป้องกันอนามัย และความปลอดภัยของสาธารณะ (Safeguards Public Health and Safety) และกฎหมายซึ่งกำหนดความคุ้มครองแก่คนงาน, ผู้เช่า, และบุคคลอื่น ๆ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านี้แนวความคิดเรื่อง Social Legislation ยังส่งผลให้มีการออกหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจ (Regulate Economic Activities) อีกเป็นจำนวนมาก และเป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายซึ่งเกิดขึ้นจากแนวความคิดเรื่อง Social Legislation นั้นมีหลักเกณฑ์ในลักษณะเดียวกับประการหนึ่งคือ การละหรือไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งตำหนิได้

** ในคดี Mikado นี้จำเลยได้ยกข้อแก้ตัวที่น่าสนใจ ดังนี้ "That's the pathetic part of it. Unfortunately, The fool of an Act says 'Compassing the death of the heir apparent' There 's not a word about a mistake, or not knowing, or having no notion, or not being there. There should be, of course, but there isn't .That's the slovenly way in which these Acts are always drawn".

ให้รัฐได้ตรากฎหมายซึ่งกำหนดความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) เพิ่มมากขึ้น อาทิ เช่น รัฐบัญญัติเกี่ยวกับการค้าขายสิ่งมีพิษ (Acts Related to the Sale of Intoxicants), รัฐบัญญัติเกี่ยวกับการชั่งและการวัด (Acts Governing Weights and Measures) รัฐบัญญัติเกี่ยวกับแรงงานสัมพันธ์ (Acts Regulating of Employer and Employee), รัฐบัญญัติเกี่ยวกับการจราจร (The Road Traffic Acts) เป็นต้น

อนึ่งแม้ว่าจะมีรัฐบัญญัติจำนวนไม่น้อย ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) และศาลได้พิพากษาลงโทษผู้กระทำผิดไปตามบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว หากแต่หลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาดโดยเฉพาะในคดีอาญายังมีข้อยุ่งยากอยู่มากเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากหลักการของกฎหมายดังกล่าวยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนในการกำหนดว่ากรณีเช่นใดจึงสมควรจะเป็นความผิด หรือไม่ผิดตามหลักของความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability) นอกจากนี้หลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาดยังได้แบ่งมาตรฐานของการกำหนดความรับผิดแตกต่างกันออกไปเช่น ความรับผิดเด็ดขาดซึ่งกำหนดขึ้นได้โดยไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจที่น่าตำหนิได้ของผู้กระทำผิดเลย (Absolute Offence) และความรับผิดเด็ดขาดซึ่งกำหนดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อจำเลยมีส่วนประมาท (Offence of Negligence) ตัวอย่างเช่น

ก. คดี Parker v. Alder 1899 ⁽⁷⁵⁾

จำเลยได้ถูกฟ้องตาม The Food and Drugs Acts ในคดีนี้ศาลได้ตัดสินให้นาย Alder เกษตรกรผู้ผลิตและจำหน่ายนม ต้องรับผิดจากการที่สินค้าถูกปลอมปน แม้จะสันนิษฐานได้ว่าการปลอมปน อาจจะมีขึ้นภายหลังจากการปิดฝาขวดนม หรือได้กระทำในขั้นตอนของการขนส่งแต่ศาลได้คำนึงถึงอนามัยของผู้บริโภค และเห็นว่าเมื่อการปลอมปนสินค้าเกิดขึ้นก่อนที่สินค้าจะอยู่ในมือของผู้บริโภคสินค้าดังกล่าวจึงอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ขาย

⁷⁵ 1 QB 20 (1899)

ในกรณีนี้ จะเห็นได้ชัดถึงความรับผิดชอบของจำเลยซึ่งถูกกำหนดรับโทษมิได้คำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจ ซึ่งตำหนิได้ของจำเลยเลย (Absolute Strict Liability) และจะเห็นได้ว่า ในกรณีนี้จำเลยไม่มีโอกาสจะป้องกันผลอันก่อให้เกิดความรับผิดตามรัฐบัญญัติด้วยซ้ำ

ข. คดี Take Reynolds v. G. H. Austin & Sons Ltd. 1951 ⁽⁷⁶⁾

ได้ความว่าบริษัทจำเลยประกอบอาชีพบริการเดินรถส่วนบุคคล ตามใบอนุญาตเดินรถส่วนบุคคล ปรากฏการกระทำความผิดเนื่องจากการนำรถของจำเลยออกบริการต่อสาธารณะโดยปราศจากความรู้เห็นของบริษัทจำเลย อันเป็นการใช้ใบอนุญาตขนส่งผิดประเภท ซึ่งผลของคำพิพากษาคดีนี้ออกมาโดยคำนึงถึงความรู้เห็นในการกระทำความผิดหรือปัจจัยทางจิตใจซึ่งตำหนิได้ของจำเลย (Offence of Negligence)

ค. คดี Harding v. Price 1948 ⁽⁷⁷⁾

ศาลได้ชี้ว่าบุคคลซึ่งพบเห็นอุบัติเหตุไม่มีความรับผิด แม้ว่าไม่ได้หยุดรถเพื่อเข้าช่วยเหลือในเหตุการณ์ หากว่าบุคคลดังกล่าวไม่สามารถคาดหรือตระหนักถึงอุบัติเหตุ นั้นได้ ในกรณีนี้จะพบว่าความผิดฐานละเว้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อจำเลยได้รู้ข้อเท็จจริงซึ่งก่อให้เกิดอันตรายแก่ตนด้วย กรณีนี้จึงเป็น Offence of Negligence

ง. คดี Atkinson v. Sir. Alfred Mc Alpine & Son Ltd. 1974 ⁽⁷⁸⁾

ศาลได้ตัดสินลงโทษบริษัทแห่งหนึ่ง ซึ่งว่าจ้างคนงานย้ายท่อนเหล็กแต่ปรากฏว่ามีใยหินปลอมปนไปกับสิ่งของดังกล่าว แม้บริษัทจะอ้างว่ามีรู้เห็นในการกระทำ ความรับผิดก็ตามกรณีนี้ จึงเป็นความรับผิดเด็ดขาดประเภทที่ไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตใจที่นำตำหนิของผู้กระทำความผิดเลย (Absolute Strict Liability)

โดยสรุป หลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาดคือมาตรการทางอาญา ซึ่งรัฐใช้เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองสังคม ด้วยการยกเว้นหลักองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งตำหนิได้ หรือ Mens Rea ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการกำหนดความรับผิดทางอาญาทั่ว ๆ ไป

⁷⁶ 2 KB 135 (1951)

⁷⁷ 1 All E.R. 283 (1948)

⁷⁸ Crim.L R 668 (1970) 16 Knight's Ind. R. 220

และแม้ว่าจะมีการใช้หลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาด แตกต่างกันออกไปบ้างตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายซึ่งมุ่งจะให้ความคุ้มครองสังคมซึ่งแตกต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปแล้วหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาดมีสภาพเป็น Malum Prohibitum หรือ Quasi-Criminal Offence นั่นคือความรับผิดอันเกิดจากการกระทำความผิดซึ่งไม่ใช่ความผิดอาญาทั่วไป หากแต่ได้กระทำความผิดโดยการฝ่าฝืนบทบัญญัติของรัฐซึ่งตราขึ้นเพื่อคุ้มครองสังคม ดังนั้นจึงอาจเรียกผู้กระทำความผิดตามบทบัญญัติเรื่องนี้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดตามบทบัญญัติของกฎหมาย (Public Welfare Offences หรือ Regulatory Offence) ^{๗๐}

ในประเทศไทยก็ได้มีการยอมรับและบัญญัติหลักเกณฑ์ เรื่องความรับผิดเด็ดขาดขึ้นใช้ในกฎหมายอาญาในลักษณะเดียวกันกับกฎหมายของต่างประเทศ ดังที่ ดร. อุททิศ แส่นโกติก ได้ให้นิยามของความรับผิดเด็ดขาดไว้ว่า หมายถึงความผิดที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบแม้จะกระทำโดยไม่มีเจตนา ^{๘๐} หลักความรับผิดเด็ดขาดได้รับการยอมรับและบัญญัติไว้ทั่วไปในประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติต่างๆ ดังนี้

ก. หลักความรับผิดเด็ดขาดตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายทางอาญา ในประมวลกฎหมายทางอาญา มาตรา 104 ได้วางหลักเกณฑ์กำหนดความรับผิดโดยไม่คำนึงถึงเจตนาของผู้กระทำความผิดไว้ว่า

"การกระทำความผิดลงโทษตามประมวลกฎหมายนี้ แม้กระทำโดยไม่มีเจตนาก็เป็นความผิด เว้นแต่ตามบทบัญญัติความผิดนั้นจะมีตามบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่น"

ข. หลักความรับผิดเด็ดขาดตามพระราชบัญญัติอื่น ๆ เช่น ตามพระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2483 (ฉบับที่ 9), พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510, พระราชบัญญัติวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท พ.ศ. 2518 ดังมีข้อความในลักษณะดังนี้

"...การกระทำความผิดที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นความผิดโดยมิต้องคำนึงถึงว่าผู้กระทำมีเจตนาหรือกระทำโดยประมาทเลินเล่อ ..."

^{๗๐} Williams, Glanville, Ibid, p. 924

^{๘๐} อุททิศ แส่นโกติก. กฎหมายอาญา ภาค 1 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2525 หน้า 84

2.3.2 ความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability)

ความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) หมายถึงความรับผิดของบุคคลซึ่งเกิดจากการกระทำ ความผิดของผู้อื่น (The liability of one man for the act, mental element, a fault of another) ^(๑๑) โดยหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดทางอาญาจากการกระทำของบุคคลอื่นนี้ ได้พัฒนาจากหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะละเมิด ซึ่งกำหนดให้นายจ้างรับผิดชอบในความเสียหายของบุคคลภายนอกในกรณีที่เกิดการกระทำ ความผิดของลูกจ้างของตนซึ่งได้กระทำในทางการที่จ้าง หลักการดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายในการเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลภายนอกด้วยการก่อสิทธิในการเรียกร้องค่าเสียหาย จากบุคคลซึ่งเป็นนายจ้างของผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าเมื่อนายจ้างได้รับประโยชน์จากการจัดการงานของลูกจ้าง นายจ้างจึงสมควรเข้ามาร่วมรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม โดยแท้จริงแล้ววัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญานั้นมิได้คำนึงถึงการเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลภายนอก แจกเช่นเดียวกับหลักเกณฑ์ทางแพ่ง หากแต่เกิดขึ้นเพื่อป้องกันสังคม (Deterrence) ^(๑๒) ดังนั้นในระยะแรกๆ ของการนำหลักเกณฑ์ความรับผิด เพื่อบุคคลอื่นมาใช้ในกฎหมายอาญาจำกัดเฉพาะในความผิดบางประเภท เช่น ความผิดเกี่ยวกับการรบกวนต่อสิทธิของสาธารณะโดยมิชอบ (Public Nuisance), ความผิดเกี่ยวกับการพิมพ์โฆษณาข้อความหมิ่นประมาททำลายชื่อเสียงผู้อื่นโดยจงใจ (Criminal Libel) และความผิดเกี่ยวกับการดูหมิ่นศาล (Contempt of Court) จนกระทั่งปี 1946 จึงได้มีการออกรัฐบัญญัติกำหนดความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นขึ้น อาทิเช่น รัฐบัญญัติเกี่ยวกับใบอนุญาต (The Licensing Act) ซึ่งกำหนดความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นของนายจ้าง ในลักษณะดังนี้ "บุคคลใดไม่ว่าจะโดยตนเอง, ลูกจ้าง, หรือตัวแทนกระทำความผิด...บุคคลนั้นจะต้องรับผิด..." ^(๑๓) เห็นได้ว่ารัฐบัญญัติข้างต้นนี้ ได้กำหนดชอบเขตความรับผิด เพื่อบุคคลอื่นของนายจ้างไว้กว้างขวางมาก และให้นายจ้างต้องรับผิดแม้ในกรณีที่นายจ้างมิได้มอบหมายงานให้ลูกจ้างโดยตรง

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้รัฐบัญญัติข้างต้นจะได้วางขอบเขตความรับผิดของนายจ้างค่อนข้างกว้าง แต่ในส่วนของโทษซึ่งกำหนดไว้สำหรับความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นนี้ จะใช้โทษปรับเป็นสำคัญ

^{๑๑} Williams, Glanville, Ibid P. 925

^{๑๒} Ibid P. 925

^{๑๓} Ibid P. 926

สำหรับเหตุผลสำคัญในการออกรัฐบัญญัติกำหนดความรับผิดเพื่อบุคคลคนอื่นขึ้นในคดีอาญานั้น เนื่องจากความยากลำบากในการแสวงหาพยานหลักฐานของรัฐเพื่อใช้ลงโทษแก่บุคคลซึ่งกระทำความผิดที่แท้จริง ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญทางธุรกิจอันยังผลให้มีการจัดองค์กรทางธุรกิจที่ซับซ้อนขึ้น ดังที่พบกันเสมอว่าการกระทำความผิดของลูกจ้างเกิดขึ้น เนื่องจากความประมาทในการบริหารงานหรือจัดการองค์กรของนายจ้าง ยิ่งไปกว่านั้นในบางครั้งยังพบว่า การกระทำความผิดของลูกจ้างเกิดขึ้น โดยนายจ้างเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการกระทำความผิด กรณีเหล่านี้จึงเป็นเรื่องที่พยานหลักฐานอยู่ในความรับรู้ของบุคคลเพียงอย่างเดียว และก่อให้เกิดความยากลำบากแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นอย่างยิ่ง ในการแสวงหาตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษ เมื่อเป็นเช่นนั้นหลักเกณฑ์ของกฎหมายในเรื่องความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น จึงได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อการลงโทษบุคคลหรือองค์กรซึ่งกระทำความผิดในลักษณะนี้ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงบทลงโทษซึ่งใช้กับกรณีของความรับผิดทางอาญาจากการกระทำของบุคคลอื่น จะมีใช้เพียงวิธีการลงโทษทางการเงินคือวิธีการปรับซึ่งเป็นโทษเบาจึงนับว่าเป็นโทษที่เหมาะสมกับการที่เจ้าพนักงานของรัฐไม่ต้องใช้เวลามากเกินไป ในการแสวงหาพยานหลักฐานจากการกระทำความผิดของนายจ้าง ^(๘๔)

อนึ่ง เนื่องจากหลักความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นเกิดขึ้นจากพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง หรืออาจจะเรียกได้ว่าหลักการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการมอบหมายให้ปฏิบัติงานแทน (Doctrin of Delegation) ดังนั้นบุคคลซึ่งเป็นผู้มอบหมายหรือนายจ้าง จึงอาจรับผิดจากการกระทำความผิดของลูกจ้างตามตัวอย่างในคดีต่อไปนี้

คดี Vane v. Yiannopoulos 1965 ^(๘๕)

พิจารณาตามรัฐบัญญัติเกี่ยวกับใบอนุญาต (The Licensing Acts) 1964 มาตรา 161(1) ซึ่งกฎหมายได้กำหนดความรับผิดแก่ผู้ได้รับใบอนุญาตซึ่งยอมให้มีการจำหน่ายสุราโดยขัดต่อกฎหมาย ซึ่งในกรณีนี้กฎหมายกำหนดให้จำหน่ายสุราได้พร้อมกับอาหารเท่านั้น หากแต่ปรากฏว่าพนักงานของจำเลยได้กระทำการฝ่าฝืนรัฐบัญญัติดังกล่าวโดยปราศจากความรู้เห็นของจำเลย ในกรณีนี้ศาลจึงตัดสินว่าจำเลยไม่ต้องรับผิด เนื่องจากการกระทำความผิดได้เกิดขึ้นโดยปราศจากความรู้เห็นของจำเลย

^{๘๔} Williams, Glanville, Ibid, P. 926

^{๘๕} Ac 486 (1965)

ข้อสังเกต หากที่ผู้ได้รับใบอนุญาตเป็นนิติบุคคล โดยทั่วไปแล้วผู้ดำเนินการแทนนิติบุคคลก็คือผู้แทน ดังนั้นเมื่อปรากฏการกระทำความผิด ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องร่วมรับผิดชอบด้วย แม้ว่าโดยแท้จริงแล้วบุคคลดังกล่าวอาจจะมีฐานะเป็นลูกจ้างเช่นเดียวกับพนักงานซึ่งกระทำความผิด ^(๘๖)

คดี Coppen v. Moore 1898 ^(๘๗)

พิจารณาตามรัฐบัญญัติเกี่ยวกับอาหารและยา (The Food and Drugs Act) โดยศาลตัดสินว่าพนักงานขาย (Shop Assistant) ซึ่งขายสินค้าตามที่ได้รับมอบหมายจากนายจ้าง แม้ว่าจะไม่ใช่บุคคลซึ่งเป็นผู้สัญญาซื้อขายกับลูกค้า หากแต่ก็ได้เข้ามาดำเนินการตามสัญญาแทนนายจ้าง ดังนั้นเมื่อมีการขายสินค้าอันใดต่อผู้บริโภคของกฎหมาย นายจ้างจึงต้องร่วมรับผิดชอบโดยมีต้องคำนึงถึงเจตนาในการกระทำความผิดของนายจ้างเลย

คดี Iqbal v. LTE. 1973 ^(๘๘)

ศาลได้ให้ความเห็น เกี่ยวกับความรับผิดชอบของนายจ้างอันเกิดจากการกระทำ ความผิดของลูกจ้างในทางการที่จ้างว่าแม้ว่านายจ้างจะได้ห้ามมิให้กระทำการดังกล่าวแล้ว แต่หากลูกจ้างได้ฝ่าฝืนคำสั่งและกระทำการอันเป็นความผิด นายจ้างยังต้องรับผิดชอบในกรณีดังกล่าว เว้นแต่ว่าคำสั่งของนายจ้างจะรุนแรงขนาดมีผลให้การกระทำของลูกจ้าง ถือว่ามิได้กระทำการกิจการงานในทางการที่จ้างของนายจ้างผู้นั้น

คดี Richardson v. Baker 1976 ^(๘๙)

ศาลให้ความเห็นว่า การกระทำความผิดอันเนื่องมาจากการนำรถอันมีลักษณะต้องห้ามออกให้บริการ ซึ่งกระทำในทางการที่จ้างนั้นแม้ว่านายจ้างจะได้สั่งให้ตรวจสอบสภาพรถก่อนนำออกให้บริการ คำสั่งดังกล่าวหาได้ตัดความรับผิดชอบของนายจ้างไม่ โดยสรุปแล้ว ถึงแม้ว่าหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดทางอาญาจากการกระทำของบุคคลอื่น (Vicarious Liability) จะเป็นหลักเกณฑ์ของกฎหมายซึ่งกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่นายจ้างโดยคำนึงถึงสถานะ (Status) ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง แต่ก็มิได้หมายความว่านายจ้างจะต้องรับผิดชอบจากการกระทำความผิดของลูกจ้าง

^{๘๖} Goodfellow v. Johnson 1966 1 CLB 83. (1966)

^{๘๗} 2 QB 306 (1989)

^{๘๘} Williams, Glanville, Ibid, P.936

^{๘๙} RTR 56 (1976), Crim. LR 76

ในทุก ๆ กรณี นอกจากนั้นหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) ก็มีได้มีผลให้เจตนา (Mens Rea) ของลูกจ้างโอนมายังนายจ้างในทันทีที่มีการกระทำความผิด *

ในประเทศไทย ได้มีการยอมรับแนวความคิดเรื่องความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) มาบัญญัติไว้ในกฎหมายอาญาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้โดยที่ความหมายของคำว่าความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) ซึ่งใช้กันอยู่ในประเทศไทย ก็มีได้แตกต่างไปจากที่ใช้กันอยู่ในต่างประเทศ นั่นคือมีการใช้หลักความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) ในความหมายของความรับผิดของบุคคลซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดของผู้อื่น โดยศาลได้มีแนวโน้มในการยอมรับหลักความรับผิดทางอาญาในการกระทำของบุคคลอื่น ทั้งตามพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญา และในกรณีที่ไม่มีพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาบัญญัติโดยชัดแจ้ง ดังนี้

ก. ความรับผิดทางอาญาในการกระทำของบุคคลอื่น ตามพระราชบัญญัติมีโทษทางอาญา ได้มีพระราชบัญญัติซึ่งกำหนดหลักความรับผิดทางอาญาในการกระทำของบุคคลอื่นโดยชัดแจ้ง เช่น พระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484, พระราชบัญญัติควบคุมอาหารสัตว์ พ.ศ. 2506, พระราชบัญญัติแร่ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2516, พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2521 เป็นต้น ซึ่งพระราชบัญญัติเหล่านี้มักจะบัญญัติข้อความในลักษณะว่า

"การกระทำอันเป็นความผิดต่อพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งตัวแทนหรือลูกจ้างกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ในทางการของตัวการหรือนายจ้างนั้น หากตัวการหรือนายจ้างได้รู้หรือมีเหตุผลควรจะได้รู้ด้วยแล้ว ให้ถือว่าตัวการหรือนายจ้างเป็นผู้กระทำความผิดนั้นด้วย" **

ข. ความรับผิดทางอาญาในการกระทำของบุคคลอื่น ในกรณีนี้ แม้ไม่มีพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาบัญญัติโดยชัดแจ้ง แต่ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 156-157/2483 ซึ่งตัดสินตามพระราชบัญญัติเงิน พ.ศ. 2471 วินิจฉัยให้ผู้รับอนุญาตตั้งร้านจำหน่ายเงิน ซึ่งเป็นผู้จัดการร้านต้องร่วมรับผิดในกรณีที่เกิดการกระทำความผิดของตัวแทน แม้จะไม่ปรากฏว่ามีการร่วมกระทำความผิด โดยศาลได้ให้เหตุผลไว้ ดังนี้

* Mens Rea of the employee is not automatically transferred to the employer

** พระราชบัญญัติควบคุมอาหารสัตว์ พ.ศ. 2506 มาตรา 12

"จำเลยที่ 1 ผู้รับอนุญาตไม่พ้นความผิดไปได้ แม้จำเลยที่ 1 จะได้มอบให้จำเลยที่ 2 เป็นผู้จัดการไปแล้วก็ดี เพราะกฎหมายผิดเป็นกฎหมายพิเศษ ... แม้จะปรากฏว่าจำเลยที่ 1 มิได้สมัครหรือรู้เห็นกับจำเลยที่ 2 ในการกระทำผิดก็ดี จำเลยที่ 1 ก็ไม่สามารถจะปลีกรัฐให้พ้นจากความผิดไปได้"

2.3.3 ความรับผิดทางอาญา ของผู้แทนนิติบุคคล (Corporate Representative Liability)

ปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล หรือปัญหาเรื่องความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดอาญาเนื่องมาจากการจัดการงานแทนนิติบุคคลนั้น เกิดขึ้นจากแนวความคิดทางกฎหมาย Common law ซึ่งยอมรับให้มีการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลซึ่งกระทำความผิดและเนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลคือ บุคคล ซึ่งเป็นผู้กระทำและแสดงเจตนาแทนนิติบุคคลอันมีลักษณะเสมือนเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคล

ในการพิจารณาหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลอาจรับผิดได้ดังนี้

1. ผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำความผิดด้วยตนเอง
2. ผู้แทนนิติบุคคลร่วมกระทำความผิดกับผู้อื่น
3. ผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคล

1. ผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำความผิดด้วยตนเอง ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลนั้น หากผู้แทนนิติบุคคลได้มีการกระทำความผิดครบองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา^(๑๐) ผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดจากการลงมือกระทำความผิดนั้น ตัวอย่างเช่น กรรมการผู้จัดการของบริษัทได้ร่วมกับบริษัทกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2497 กรรมการผู้จัดการจะต้องรับผิดในผลของการกระทำความผิดนั้น^(๑๑)

^{๑๐} เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531. หน้า 63.

^{๑๑} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 63/2512

2. ผู้แทนนิติบุคคลกระทำความผิดร่วมกับบุคคลอื่น ในกรณีผู้แทนนิติบุคคลได้ร่วมกระทำความผิดกับบุคคลอื่น ในการก่อให้เกิดการกระทำความผิดทางอาญาของนิติบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกระทำความผิดในลักษณะตัวการ, ผู้ใช้, หรือผู้สนับสนุน ผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบจากการร่วมกระทำความผิดดังกล่าว ตัวอย่างเช่น จำเลยที่ 2 และที่ 3 เป็นกรรมการผู้จัดการของบริษัทร่วมกันลงชื่อสั่งจ่ายเงินในเช็คแทนจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นนิติบุคคลตามระเบียบข้อบังคับของบริษัท จำเลยทั้งสามเป็นตัวการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2477 มาตรา 3 ^(๑๒)

3. ผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดอาญา ของนิติบุคคล หลักความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลเป็นมาตรการพิเศษ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล โดยคำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ในการเป็นผู้กำกับและควบคุมการบริหารงานขององค์กร (Organ) นิติบุคคล

ดังนั้น เมื่อผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคล, ผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิดครั้งนั้นด้วยในการนำหลักความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดอาญาของผู้แทนนิติบุคคล มาใช้กับความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลนี้ ปรากฏว่าได้มีการนำมาใช้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. การนำหลักความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลมาบัญญัติไว้เป็นฐานความผิด

2. การนำหลักความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลมาบัญญัติไว้ในลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา

1. กรณีที่นำหลักความรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของผู้แทนนิติบุคคลมาบัญญัติไว้เป็นฐานความผิด ตัวอย่างเช่นตามพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2534 ดังนี้

มาตรา 221 "ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิด และถูกลงโทษตามพระราชบัญญัตินี้ ผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิด หรือ ซึ่งมิได้จัดการตามสมควร เพื่อป้องกันมิให้เกิดความรับผิดนั้น ต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย"

^{๑๒} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 59/2507

2. กรณีที่มีการนำหลักความรู้เห็นเป็นใจ ในการกระทำความผิด ของผู้แทนนิติบุคคลมาบัญญัติไว้ในลักษณะข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ปรากฏว่ารูปแบบที่ 2 นี้ได้รับความนิยมนในการบัญญัติไว้เป็นกฎหมายดังจะพบในตัวอย่างเช่น ตามพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน, ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์ พ.ศ. 2534 * ดังนี้

มาตรา 75 "ในกรณีที่บริษัทใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม
มาตรา 10 มาตรา 14 วรรคหนึ่ง มาตรา 22 ทวิ
มาตรา 23 วรรคหนึ่ง วรรคสอง หรือ วรรคสาม
มาตรา 24 มาตรา 25 มาตรา 37 หรือมาตรา 53
กรรมการหรือผู้จัดการของบริษัทนั้น หรือบุคคลซึ่งรับ
ผิดชอบในการดำเนินงานของบริษัทนั้น ต้องระวาง
โทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี และปรับไม่เกินสามแสนบาท
เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า ตนมิได้มีส่วนในการกระทำ
ความผิดของบริษัทนั้น

ฉะนั้น ในปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลนี้ เมื่อ ปรากฏว่าผู้แทนนิติบุคคล คือ บุคคลซึ่งเป็นผู้กระทำและแสดงเจตนาแทนนิติบุคคล อันเปรียบ เสมือนเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคล ดังนั้นลักษณะความรับผิดทางอาญาของ ผู้แทนนิติบุคคลจึงแตกต่างจากหลักความรับผิดทางอาญาทั่วไป นั่นคือนอกจากผู้แทนนิติบุคคล ต้องรับผิดจากการกระทำความผิดของตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นในการจัดการงานของนิติบุคคลแล้ว ผู้แทนนิติบุคคลยังต้องรับผิดจากการกระทำความผิด ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การควบคุมการ บริหารงานของตน

---

* นอกจากนี้ยังปรากฏในพระราชบัญญัติกำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2521, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เป็นต้น

สรุปเปรียบเทียบหลักความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability), ความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) และความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล (Corporate Representative Liability)

1. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ความรับผิดเด็ดขาด, ความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น, และความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18, 19, 20 ตามลำดับ ด้วยแนวความคิดในการมุ่งใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการคุ้มครองประโยชน์ของสังคม (Social Legislation)

2. ลักษณะความผิด

ลักษณะความผิดของความรับผิดเด็ดขาด

- ก. เป็นความรับผิดในการกระทำของตนเอง
- ข. ผู้กระทำจะต้องมีองค์ประกอบทางการกระทำ (Actus Reus) ส่วนองค์ประกอบทางจิตใจนั้นผู้กระทำอาจกระทำโดยเจตนาหรือประมาทก็ได้ เพียงแต่หลักความรับผิดเด็ดขาดผู้กระทำไม่อาจยกข้อต่อสู้ได้เท่านั้น ^(๑๓)
- ค. เป็นเรื่องบุคคลคนเดียวเป็นผู้กระทำ หากมีบุคคลหลายคนกระทำก็เป็นเรื่องบุคคลนั้นกระทำผิด แบบต่างคนต่างกระทำ ไม่มีลักษณะร่วมกันกระทำ เนื่องจากการร่วมกันกระทำต้องคำนึงถึงสภาวะจิตใจของผู้กระทำ

ลักษณะความรับผิดของความรับผิดเพื่อบุคคลอื่น

- ก. เป็นความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่น
- ข. เป็นความผิดซึ่งเกิดขึ้นโดยไม่คำนึงถึงองค์ประกอบทางการกระทำ (Actus Reus) เนื่องจากเป็นความรับผิดตามสถานะ (Status) เช่น ในกรณีของนายจ้างเมื่อถือว่าลูกจ้างเป็นแขนขาของนายจ้างแล้ว การกระทำของลูกจ้างก็ถือว่าเป็นการกระทำของนายจ้างตามกฎหมาย อันมีผลให้นายจ้างต้องรับผิด ^(๑๔)

^{๑๓} Coline Howard Strict Liability London : Sweet & Maxwell, 1963 P. 1 อ้างถึงโดย สืบพงษ์ ศรีพงษ์กุล ความรับผิดทางอาญาในการกระทำของบุคคลอื่น : การศึกษาทางกฎหมายเปรียบเทียบเกี่ยวกับความรับผิดของนายจ้างและผู้ถือใบอนุญาตโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเทศไทย วิทยานิพนธ์ชั้นมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2532 หน้า 27

^{๑๔} อ้างแล้ว, หน้า 28

ค. เป็นเรื่องของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลอื่น ต้องอาศัยองค์ประกอบทางการกระทำ หรือองค์ประกอบทางจิตใจของบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ

ลักษณะความรับผิดของความรับผิดผู้แทนของนิติบุคคล

ก. เป็นความรับผิดในการกระทำความผิดของนิติบุคคล

ข. เป็นความรับผิดเนื่องจากสถานะซึ่งเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคล

ดังนั้นเมื่อนิติบุคคลได้กระทำความผิดอาญา ผู้แทนนิติบุคคลจึงต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิดนั้น

3. ขอบเขตความรับผิด ความรับผิดเด็ดขาดมีขอบเขตจำกัดเฉพาะในความผิดเกี่ยวกับสวัสดิภาพและความปลอดภัยของสาธารณะ ส่วนความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นและความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลมีขอบเขตกว้างขวาง โดยคุ้มครองทั้งความสงบสุขของสาธารณะ, ชีวิต, ร่างกาย, และสวัสดิภาพสาธารณะ (๑๕)

4. โทษ ได้ปรากฏว่ามีการใช้โทษเกี่ยวกับเนื้อตัวร่างกาย เช่น โทษจำคุกในเรื่องความรับผิดเด็ดขาด และความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล ซึ่งต่างจากความรับผิดเพื่อบุคคลอื่นอันจะใช้ได้เฉพาะมาตราทางการเงินด้วยวิธีการปรับ

---

^{๑๕} Williams, Glanville, Ibid, P. 926

ตารางสรุปหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability), ความผิดเพื้อบุคคลอื่น (Vicarious Liability) และความรับผิดของนิติบุคคล (Corporate Liability)

ความรับผิดเด็ดขาด (Strict Liability)

หลักความรับผิดเด็ดขาดหมายความถึง ความรับผิดซึ่งผู้กระทำจะต้องรับผิด แม้จากการกระทำโดยไม่มีเจตนา (Offences not Require Fault) เป็นแนวความคิดซึ่งได้รับมาจากกฎหมายลักษณะละเมิดซึ่งมีจุดประสงค์ในการกำหนดตัวผู้รับผิด เพื่อเยียวยาความเสียหายซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำความผิด หนึ่งเนื่องจากความนิยมเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่ององค์ประกอบทางจิตใจซึ่งนำตาหนี (Mens Rea) ในยุคก่อนศตวรรษที่ 19 ทำให้แนวความคิดเรื่องความรับผิดเด็ดขาดไม่ค่อยได้รับความนิยมนัก แต่ด้วยอิทธิพลของรัฐบัญญัติ ซึ่งออกตามแนวความคิดของการใช้กฎหมายในลักษณะคุ้มครองสังคม ทำให้มีการยอมรับหลักความรับผิดเด็ดขาดขึ้นตามลำดับ

ความรับผิดเพื้อบุคคลอื่น (Vicarious Liability)

หลักความรับผิดเพื้อบุคคลอื่น คือ ความรับผิดของบุคคลซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำความผิดของผู้อื่น (The liability of one man for the act; mental element, and fault of another) เป็นแนวความคิดซึ่งได้รับมาจากกฎหมายในลักษณะละเมิดเช่นเดียวกับความรับผิดเด็ดขาด โดยมีจุดมุ่งหมายในการให้นายจ้างเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลภายนอก ในกรณีที่ปรากฏการกระทำความผิดของลูกจ้างซึ่งกระทำในทางการที่จ้าง

ความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคล (Corporate Representative Liability)

หลักความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลเกิดขึ้นเนื่องจากแนวความคิดที่ว่าผู้แทนนิติบุคคลคือผู้กระทำและแสดงเจตนานิติบุคคลอันเปรียบเสมือนเป็นจิตวิญญาณ (Spirit) ของนิติบุคคล ดังนั้นเมื่อนิติบุคคลกระทำความผิดผู้แทนนิติบุคคลจึงมีอาจปฏิบัติความรับผิดจากการกระทำและแสดงเจตนาดังกล่าวไว้